

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Klára Šimčíková

**Uplatnění Reaganovy doktríny v
Afghánistánu v době sovětské okupace**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Klára Šimčíková**

Vedoucí práce: **Mgr. Jana Sehnálková**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

Klára Šimčíková, „Uplatnění Reaganovy doktríny v Afghánistánu v době sovětské okupace“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova, 2011). Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce Mgr. Jana Sehnálková.

Abstrakt

Sovětská invaze do Afghánistánu v prosinci 1979 ukončila období uvolnění ve vztazích se Spojenými státy a započala novou fázi eskalace studené války, ve které se uplatnila zahraničněpolitická koncepce zvaná Reaganova doktrína, jež spočívala především v americké podpoře antikomunistických hnutí v klientských režimech SSSR v zemích Třetího světa. Tato práce se zabývá aplikací Reaganovy doktríny v Afghánistánu. Na příkladu této země se snaží zjistit, do jaké míry byla Reaganova doktrína koherentní politikou americké administrativy ve Třetím světě a zda v její aplikaci neexistovaly nějaké rozpory. Dále zkoumá, zda byla Reaganova doktrína v Afghánistánu úspěšná jako příspěvek k sovětskému stažení. Vyvozuje také důsledky americké asistence pro Sovětský svaz, Spojené státy i samotný Afghánistán.

Klíčová slova: Afghánistán. Studená válka. Reaganova doktrína. CIA. Sovětská okupace. Islám. Tajná operace. Pákistán. Ronald Reagan. USA.

Abstract

The Soviet invasion of Afghanistan in December 1979 ended the period of détente between the USSR and the US. In this new phase of escalation of the Cold War, Ronald Reagan's administration applied a new foreign policy strategy in the Third World. This new strategy, known as the Reagan Doctrine, included increased assistance to anticommunist insurgencies against client regimes of the USSR. This thesis examines the application of the Reagan Doctrine in Afghanistan. Using this country as a case in point, it attempts to find out to what extent the Reagan Doctrine was a coherent strategy or whether there were any inconsistencies in its application. Also, it seeks to find out how successful the Reagan Doctrine was in Afghanistan with regards to forcing the

Soviet troops to withdraw. It also shows the long-term consequences for the USSR, the United States and Afghanistan itself.

Keywords: Afghanistan. Cold War. Reagan Doctrine. CIA. Soviet occupation. Islam. Covert operation. Ronald Reagan. Pakistan. USA.

Rozsah práce: 99 328 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Klára Šimčíková

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Janě Sehnálkové za čas, který mi věnovala, a podnětné připomínky k práci. Také bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářského semináře PhDr. Oldřichu Tůmovi, CSc. a zaměstnancům Amerického centra v Praze za ochotu, se kterou mi pomohli se získáním potřebné literatury.

**Institut mezinárodních studií
Projekt bakalářské práce**

Jméno:

Klára Šimčíková

E-mail:

moran.klara@gmail.com

Semestr:

letní semestr 2009/2010

Akademický rok:

2009/2010

Název práce:

Uplatnění Reaganovy doktríny v Afghánistánu v době sovětské okupace

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

letní semestr 2010/2011

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Oldřich Tůma, PhD.

Vedoucí práce (není povinné):

Mgr. Jana Sehnálková

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Sovětská okupace Afghánistánu je v odborné literatuře dobře zmapovaným tématem. Naopak americká operace na pomoc muslimským bojovníkům proti sovětské okupaci, která představuje jeden z případů aplikace tzv. Reaganovy doktríny, je známá méně. Americké aktivity však hrály významnou roli v úsilí o stažení sovětských vojsk ze země a kromě toho mají dodnes dopad na zahraniční politiku Spojených států v oblasti.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem práce je zjistit, do jaké míry představuje americká operace v Afghánistánu typický příklad implementace Reaganovy doktríny a zda ji můžeme hodnotit jako efektivní ve snaze donutit Sovětský svaz ke stažení, či zda byla v rozhodnutí o ukončení sovětského angažmá vedlejší. V práci také zhodnotím, jaké měla politika USA dopady na samotný Afghánistán a později i na Spojené státy s ohledem na problémy extremismu a terorismu namířeného proti USA.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Invaze Sovětského svazu do Afghánistánu v roce 1979 ukončila období uvolnění ve vztazích se Spojenými státy a započala tzv. druhou studenou válku. Již prezident Carter proto rozhodl o pomoci afghánským bojovníkům v boji proti sovětským vojskům. Tato asistence pokračovala v době Reaganovy administrativy a stala se součástí globální ofenzivy proti klientským režimům Sovětského svazu, ukotvené v tzv. Reaganově doktríně. Na její realizaci se v Afghánistánu podílela CIA ve spolupráci zejména s Pákistánem a Saúdskou Arábií. Spojené státy však nemohly rozhodovat, které skupiny bojovníků pomoc obdrží, což vedlo k nepředpokládaným důsledkům. Cíle americké politiky se podařilo dosáhnout, když se afghánská válka pro upadající sovětskou supervelmoc nakonec stala neudržitelnou – v roce 1989 se Sovětský svaz stáhl. Situace v Afghánistánu se tím ale nevyřešila a později ovlivnila i USA.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Úvodní sekce práce stručně vymezuje postavení Afghánistánu v sovětsko-amerických vztazích v 70. letech a postoj Spojených států k situaci v zemi před invazí a po ní. Následně se věnuje Reaganově zahraniční politice a prvkům tzv. Reaganovy doktríny. Další část práce se pak zabývá oběma obdobími Reaganovy

administrativy s ohledem na konkrétní uplatnění Reaganovy doktríny v Afghánistánu. Popisuje celkovou strategii Spojených států v oblasti a formy, jakých asistence nabývala, představuje aktéry, kteří se na jejím poskytování podíleli, a kromě tajné operace se zabývá také diplomatickým řešením konfliktu. Výsledky americké politiky jsou důležité pro posouzení, do jaké míry případ Afghánistánu odpovídá Reaganově doktríně a jaký měla americká politika vliv na změnu chování Sovětského svazu v zemi. Obsahem následující sekce práce je nastínění dlouhodobých důsledků pro USA a region. Zjištění práce jsou pak analyzována v diskuzi, jež tvoří závěrečnou část práce.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- 1) Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York: Penguin Press, 2004).
- 2) Martin Ewans, *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare* (New York: Routledge, 2005).
- 3) Gregory Feifer, *Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu* (Praha: Slovart, 2009).
- 4) Andrew Hartman, “‘The Red Template’: US Policy in Soviet-occupied Afghanistan,” *Third World Quarterly* 23, č. 3 (červen 2002), s. 467–489.
- 5) Alan J. Kuperman, „The Stinger Missile and U.S. Intervention in Afghanistan,” *Political Science Quarterly* 114, č. 2 (léto 1999), s. 219–262.
- 6) Tom Landsford, *A Bitter Harvest: US Foreign Policy and Afghanistan (US Foreign Policy and Conflict in the Islamic World)* (Aldershot, Hants, England; Burlington, Vt.: Ashgate, 2003).
- 7) Chester Pach, „The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy,” *Presidential Studies Quarterly* 36, č. 1 (březen 2006), s. 75–88.
- 8) James M. Scott, *Deciding to Intervene: the Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (Durham: Duke University Press, 1996).
- 9) Stephen Tanner, *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban* (Philadelphia: Da Capo, 2009).
- 10) Odd A. Westad, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007).

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	2
METODIKA PRÁCE A ROZBOR POUŽITÉ LITERATURY	4
1. AFGHÁNISTÁN MEZI SPOJENÝMI STÁTY A SOVĚTSKÝM SVAZEM	8
1.1 AFGHÁNISTÁN V 70. LETECH.....	8
1.2 SOVĚTSKÁ INVAZE 1979.....	11
1.3 CARTEROVA REAKCE 1979–1980.....	13
2. REAGANOVA DOKTRÍNA	17
2.1 REAGANOVA ZAHRANIČNÍ POLITIKA	17
2.2 VZNIK REAGANOVY DOKTRÍNY A JEJÍ CHARAKTERISTIKA	18
2.3 NEJEDNOTNÁ IMPLEMENTACE.....	21
3. REAGANOVA REAKCE 1981–1984	25
3.1 ESKALACE VÁLKY V AFGHÁNISTÁNU	25
3.2 OPERACE CIA: KLÍČOVÍ SPOJENCI	26
3.3 OPERACE CIA: PROBLEMATICKÉ ASPEKTY.....	28
3.4 NAVÝŠENÍ POMOCI PO ROCE 1982	31
3.5 ROLE KONGRESU V DALŠÍM NAVÝŠENÍ POMOCI: CHARLIE WILSON.....	32
3.6 VÝVOJ SITUACE V AFGHÁNISTÁNU	33
3.7 DIPLOMATICKÉ SNAHY O ŘEŠENÍ.....	35
3.8 ESKALACE AFGHÁNSKÉ VÁLKY V ROCE 1984: POČÁTEK DEBATY O STINGERU	37
4. REAGANOVA REAKCE 1985–1989	39
4.1 ESKALACE VÁLKY V AFGHÁNISTÁNU.....	39
4.2 STINGER A JEHO DOPAD.....	40
4.3 PŘEHODNOCOVÁNÍ POLITIKY SSSR V AFGHÁNISTÁNU	42
4.4 VZTAHY SSSR-USA A SNAHY O DIPLOMATICKÉ ŘEŠENÍ.....	44
4.5 CESTA K ŽENEVSKÝM DOHODÁM A JEJICH VÝSLEDEK	46
5. DŮSLEDKY AMERICKÉ POLITIKY V AFGHÁNISTÁNU	49
5.1 PROBLÉMY V SSSR.....	49
5.2 AFGHÁNISTÁN PO STAŽENÍ.....	50
5.3 DOPADY NA USA	51
DISKUSE A ZÁVĚR	53
SUMMARY	57
POUŽITÁ LITERATURA	59

Úvod

Sovětská invaze do Afghánistánu v zimě 1979 ukončila období uvolnění ve vztazích se Spojenými státy a započala novou fází eskalace studené války. Demokratický prezident Jimmy Carter a po něm i republikán Ronald Reagan invazi důrazně odsoudili a jejich veřejně proklamovaným cílem se stalo sovětské stažení. K tomu nakonec došlo v únoru 1989 a krátce nato skončila s rozpadem Sovětského svazu i studená válka. Americká politika oslavila svůj triumf.

Málo známou kapitolou tohoto úsilí je tajná americká pomoc afghánským bojovníkům, kteří povstali proti marxistickému režimu a jeho sovětským obráncům. O poskytnutí asistence afghánským rebelům, známým také jako mudžáhedíni, rozhodl už Carter – podpora však pokračovala i v době Reaganovy administrativy a stala se součástí globální ofenzívy proti klientským režimům Sovětského svazu, ukotvené v tzv. Reaganově doktríně. Na základě této koncepce Spojené státy pomáhaly opozičním skupinám v zemích, které se ocitly pod komunistickou nadvládou.

Cílem této práce je zjistit, do jaké míry představuje operace USA v Afghánistánu typický příklad aplikace Reaganovy doktríny, a posoudit, jak se v rozhodování o této operaci odráží dynamika zahraničněpolitických aktérů v americké politice. Klade si také otázku, do jaké míry můžeme program asistence Afghánistánu hodnotit jako efektivní ve snaze donutit Sovětský svaz ke stažení, či zda byl v rozhodnutí o ukončení sovětského angažmá vedlejší. Pro zjištění dopadu na stažení SSSR je analyzována účinnost kroků Carterovy, ale především Reaganovy administrativy vůči SSSR v kontextu jeho vojenského a ekonomického oslabování.

Úvodní sekce vymezuje postavení Afghánistánu v sovětsko-amerických vztazích v 70. letech a Carterův postoj k situaci v zemi před invazí a po ní. Následuje kapitola o Reaganově zahraniční politice, která se zabývá pojmem Reaganova doktrína a zkoumá ho z hlediska charakteristických rysů, problémů implementace a celkového hodnocení. Převážná část práce se pak věnuje oběma obdobím Reaganovy administrativy s ohledem na konkrétní uplatnění Reaganovy doktríny. Popisuje celkovou strategii Spojených států v oblasti a formy, jakých asistence nabývala; představuje aktéry, kteří se na jejím poskytování podíleli a jak byly jejich akce koordinovány. Kromě tajné operace se práce zabývá také diplomatickým řešením situace. Výsledky americké politiky jsou důležité

pro posouzení vlivu na vývoj vztahů se Sovětským svazem v rámci studené války, což je obsahem další části práce, kde jsou také nastíněny dlouhodobější důsledky pro Spojené státy a region.

V závěrečné diskusi jsou shrnuty základní zjištění práce a zodpovězeny otázky vytyčené v úvodu.

Metodika práce a rozbor použité literatury

První kapitola práce uvádí čtenáře do kontextu politiky USA v Afghánistánu a využívá chronologického popisu událostí. V následující teoretické části je použita metodou kvalitativní analýza zahraniční politiky Ronalda Reagana a pojmu Reaganova doktrína. V případové studii o Afghánistánu je pro popis událostí použita deskriptivní metoda, dále analýza dokumentů a rozhodovacích procesů, které hrály v implementaci politiky USA roli, a v diskuzi také komparativní metoda – pro porovnání Reaganovy doktríny a tohoto specifického případu její aplikace.

Z primárních zdrojů využívá práce především zahraničněpolitické dokumenty USA, které na internetu zpřístupnil archiv National Security Archive při Univerzitě George Washingtona ve Washingtonu, D. C. K dispozici jsou také prameny, jež ukazují, jak se na afghánskou válku díval nejen Sovětský svaz, tedy zejména politbyro ÚV KSSS,¹ ale i aktéři v USA, včetně CIA a dalších aktérů v americké administrativě.² Další dostupné primární zdroje představují prezidentské direktivy z doby Reaganovy administrativy (vzhledem k charakteru americké operace zůstává však mnoho dokumentů dosud neodtajněných, u mnoha zákonná lhůta pro odtajnění zase dosud neuplynula, což poněkud omezuje pramennou základnu práce).

Tématem tajných operací USA v Afghánistánu se v češtině příliš mnoho publikací nezabývá. Výjimkou je monografie Martina Nováka *Džihád proti Kremlu: sovětská válka v Afghánistánu a zrod Al-Káidy*³ a kniha *Vrtulníky proti mudžáhedínům: sovětsko-afghánský válečný konflikt 1979–1989* od autorů Jiřího F. Šišky a Sergeje F. Sergejeva,⁴ která se věnuje vojenským aspektům afghánské války. Jinak je však práce založena převážně na sekundární literatuře v anglickém jazyce. Je také nutné zmínit, že všechny přímé citace použité v textu vyházejí z angličtiny a jsou přeloženy autorkou této práce.

¹ Svetlana Savranskaya, „The Soviet Experience in Afghanistan: Russian Documents and Memoirs,“ Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/soviet.html> (staženo 1. 5. 2011).

² John Prados, „U.S. Analysis of the Soviet War in Afghanistan: Declassified,“ in Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (staženo 1. 5. 2011).

³ Martin Novák, *Džihád proti Kremlu: sovětská válka v Afghánistánu a zrod Al-Káidy* (Praha: Epoque, 2008). 245 s.

⁴ Jiří F. Šiška a Sergej F. Sergejev, *Vrtulníky proti mudžáhedínům: sovětsko-afghánský válečný konflikt 1979–1989* (Cheb: Svět křidel, 2010). 231 s.

Zřejmě nejinformativnější knihou o tajných operacích za Reaganovy administrativy je *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy* od amerického historika Jamese Scotta.⁵ Autor je přesvědčen, že afghánská operace byla nejúspěšnější implementací Reaganovy doktríny, protože si oproti jiným akcím dokázala udržet podporu přes tři administrativy a splnila své předsevzetí. Soustředí se na aktivity klíčových hráčů (ve vládě i v Kongresu) a jeho kritika se týká spíše jejich chování v pozdních fázích konfliktu. Podobný pohled zastává historik Alan Kuperman v článku „The Stinger Missile and U.S. Intervention in Afghanistan,“⁶ který se zaměřuje na vliv nasazení moderních raket Stinger. Na rozdíl od Scotta však Kuperman dochází k závěru, že dopad nasazení raket Stinger je přeceňován.

Aktivitami CIA v Afghánistánu se zabývá novinář Steve Coll v *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*.⁷ Coll pracuje zejména s výpověďmi osob, které se operace účastnily, a nevyhýbá se ani kontroverzním aspektům působení CIA v oblasti. Naopak Feiferův *Velký hazard: Sovětská válka v Afghánistánu*⁸ přibližuje válku z hlediska jejich sovětských účastníků. Odlišný pohled, tentokrát ze strany afghánských mudžáhedínů bojujících proti Sovětům, nabízí americký novinář Robert Kaplan, který o svých zkušenostech s vůdci odporu napsal knihu *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan*.⁹

Stephen Tanner se v *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban*¹⁰ věnuje především vývoji konfliktu na bitevním poli. Detailní analýzu konfliktu z vojenského hlediska i v kontextu mezinárodních vztahů nabízí také Martin Ewans v knize *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare*.

Diplomacie a sovětsko-amerických vztahů se dotýká sborník *The Last Decade of the Cold War: From Conflict Escalation to Conflict Transformation*, zejména pak studie „Reagan’s Anti-Revolutionary Offensive in the Third World“ autora Odda Arne

⁵ James M. Scott, *Deciding to Intervene: the Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (Durham: Duke University Press, 1996). 352 s.

⁶ Alan J. Kuperman, „The Stinger Missile and U.S. Intervention in Afghanistan,“ *Political Science Quarterly* 114, č. 2 (léto 1999), s. 219–262.

⁷ Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York: Penguin Press, 2004). 720 s.

⁸ Gregory Feifer, *Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu* (Praha: Slovart, 2009). 335 s.

⁹ Robert D. Kaplan, *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan* (New York: Vintage Departures, 2001). 304 s.

¹⁰ Stephen Tanner, *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban* (Philadelphia: Da Capo, 2009). 352 s.

Westada. Stejný autor zasazuje afghánskou situaci do širšího kontextu v rozsáhlé publikaci o studené válce *The Global Cold War*.¹¹ Způsobem, jak konflikt Afghánistánu obě zneprátelené strany řešily, se zabývá sborník *Soviet-American Conflict Resolution in the Third World*.¹²

Autoři Andrew Hartman („The Red Template’: US Policy in Soviet-occupied Afghanistan“) a John Prados („Notes on the CIA Secret War in Afghanistan“) pak popisují strategii USA v regionu a zkoumají americké motivace pro podporu Afghánistánu a její dopady.¹³ Důsledky pro americkou politiku vyvozují z afghánské operace politologové Seth G. Jones¹⁴ a Tom Landsford,¹⁵ kteří popisují genezi dnešních problémů USA v regionu.

Zahraniční politice Reaganovy administrativy obecně se věnuje Frances FitzGeraldová ve *Way Out There in the Blue: Reagan, Star Wars and the End of the Cold War*.¹⁶ V pasáži, která se věnuje analýze pojmu Reaganova doktrína, se pak práce opírá o článek Roberta W. Tuckera „Reagan’s Foreign Policy,“¹⁷ jenž stojí v rozporu se studií Chestera Pacha¹⁸ – Pach dochází na rozdíl od Tuckera k závěru, že Reaganova doktrína nepředstavovala jednotnou koncepci a jednalo se o pragmatickou politiku, která se lišila v každém případě, kdy byla aplikována.

V neposlední řadě v práci zazní vlastní stanovisko Ronalda Reagana z jeho paměti *Život jednoho Američana: paměti prezidenta*¹⁹ a Schweizerovy biografie o

¹¹ Odd Arne Westad, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007). 498 s.

¹² Mark N. Katz, ed., *Soviet-American Conflict Resolution in the Third World* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1991). 224 s.

¹³ Martin Ewans, *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare* (New York: Routledge, 2005). 208 s.

Olav Njølstad, ed., *The Last Decade of the Cold War: from Conflict Escalation to Conflict Transformation* (London: Frank Cass, 2004). 464 s.

Andrew Hartman, „The Red Template’: US Policy in Soviet-occupied Afghanistan,“ *Third World Quarterly* 23, č. 3 (červen 2002), s. 467–489.

John Prados, „Notes on the CIA Secret War in Afghanistan,“ *The Journal of American History* 89, č. 2 (září 2002), s. 466–471.

¹⁴ Seth G. Jones, *In the Graveyard of Empires: America’s War in Afghanistan* (New York: W. W. Norton & Company, 2010). 464 s.

¹⁵ Thomas Landsford, *A Bitter Harvest: US Foreign Policy and Afghanistan (US Foreign Policy and Conflict in the Islamic World)* (Aldershot, Hants, England; Burlington, Vt.: Ashgate, 2003). 198 s.

¹⁶ *Way Out There in the Blue: Reagan, Star Wars and the End of the Cold War* (New York: Simon & Schuster, 2001). 592 s.

¹⁷ Robert W. Tucker, „Reagan’s Foreign Policy,“ *Foreign Affairs* 68, č. 1, America and the World (1988/1989), s. 1–27.

¹⁸ Chester Pach, „The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy,“ *Presidential Studies Quarterly* 36, č. 1 (březen 2006), s. 75–88.

¹⁹ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1998). 728 s.

prezidentovi *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem.*²⁰

---

²⁰ Peter Schweizer, *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem* (Praha: Ideál, 2007). 351 s.

1. Afghánistán mezi Spojenými státy a Sovětským svazem

1.1 Afghánistán v 70. letech

Strategická poloha Afghánistánu z něj vždy činila oblast střetu velmocí. Do bezpečnostního okruhu USA, tzv. konceptu „jižního zadržování“²¹, nicméně v době studené války nespadal. USA sice s Kábulem udržovaly ekonomické styky, ale v zadržování Sovětského svazu Afghánistán nefiguroval nikdy tak prominentně jako Pákistán, a země tak byla považována spíše za součást sovětské zóny vlivu.

Pro Sovětský svaz Afghánistán představoval protiváhu proamerických států v regionu, jimiž byly od 50. let Pákistán a Írán.²² Sovětský svaz poskytoval Afghánistánu vojenskou a hospodářskou pomoc a posílal do Kábulu své poradce.²³ Jako první také uznal republiku vzniklou roku 1973 poté, co Muhammad Daúd po dvou set letech existence svrhl afghánské království. Podporu si Daúd zajistil od komunistické strany Afghánistánu (PDPA),²⁴ jejíž umírněnou frakci Parcham přizval do vlády a začal s reformami, které prosazovala. Její levicová odnož Khalq a fundamentalistické skupiny zatím přešly do opozice, část z nich pak do exilu v Pákistánu.

USA nový režim s výhradami uznaly, současně ale podněcovaly boj afghánských menšin za autonomii.²⁵ Afghánistán však jinak pro USA na důležitosti nezískal: jak poznamenává vedoucí stanice CIA v Kábulu v letech 1975–78 Graham

²¹ Patřily sem Pákistán, Írán a Turecko. Martin Ewans, *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare* (New York: Routledge, 2005), 100. Tyto státy byly pro USA v regionu Perského zálivu prioritou, což dokazuje například snaha zapojit je do Bagdádského paktu v roce 1954.

²² Tom Landsford, *A Bitter Harvest: US Foreign Policy and Afghanistan (US Foreign Policy and Conflict in the Islamic World)* (Aldershot, Hants, England; Burlington, Vt.: Ashgate, 2003), 98.

²³ Nechal zde také například vystavět dopravní infrastrukturu, kterou později využil při invazi v roce 1979, včetně významné letecké základny Bagram.

²⁴ Oficiální název Lidově-demokratická strana Afghánistánu (People's Democratic Party of Afghanistan, PDPA). Strana vznikla v době afghánského království a navázala styky se Sovětským svazem. Její působení narušovalo rozbití na dvě frakce: Parcham, stavící se za postupný přechod k socialismu zohledňující afghánské podmínky, a Khalq, který požadoval okamžité nastolení socialismu pomocí radikálních společenských přeměn. Přesto se PDPA dařilo podněcovat politické nepokoje. Landsford, *A Bitter Harvest*, 107.

²⁵ V Afghánistánu žije 41 % Paštúnů, 22 % Tádžiků, 6 % Uzbeků, 5,6 % šiitských Hazárů a množství dalších menšin. Hafizullah Emadi, „New World Order or Disorder: Armed Struggle in Afghanistan and United States' Foreign Policy Objectives,“ *Central Asian Survey* 18, č. 1 (1999): 49–64, 55.

Fuller, země byla v době převratu pro americkou zahraniční politiku nevýznamná, jednalo se pouze o vhodné místo k rekrutování sovětských diplomatů a agentů KGB.²⁶

Daúd se přesto do roku 1975 od SSSR do jisté míry odvrátil, zejména kvůli pokusu o puč proti jeho vládě. Roli také hrála ekonomická pomoc od Íránu a Saúdské Arábie vyjednaná s pomocí USA. Afghánský prezident po zkonsolidování své moci sestavil novou vládu bez komunistické strany a za asistence Henryho Kissingera se pokoušel urovnat vztahy s Pákistánem.²⁷ Znepokojený Leonid Brežněv žádal, aby se republika „západních špiónů“ zbavila – Daúdova odpověď však zněla: „*Nikdo nám nebude říkat, jak máme vést svou zemi.*“²⁸

Spíše než odmítnutí řídit se radami SSSR však negativně působily Daúdovy snahy o modernizaci. Vedly totiž k tomu, že si nový stát znepřátelil řadu skupin – socialisty, umírněné i fundamentalisty koncentrující se v Pákistánu.²⁹ Represe vůči PDPA pak v roce 1977 obě frakce – Parcham a Khalq – sblížily a PDPA poté jako jednotná strana provedla v dubnu 1978 převrat.³⁰

Spojené státy se k nastalé situaci stavěly opatrně zejména proto, že nebylo jisté, jakou roli v tomto puči hrála Moskva.³¹ Jisté je, že po jeho provedení poskytla afghánským komunistům pomoc na stabilizaci režimu.³² Postoj prezidenta Jimmyho Cartera vůči novému režimu v Afghánistánu osciloval mezi názorem jeho poradce pro národní bezpečnost Zbigniewa Brzezinského, který byl pro přerušování styků, a státního tajemníka Cyruse Vance, jenž se domníval, že takový přístup by mohl vehnat zemi do náruče Sovětů. USA se proto zatím snažily o korektní vztahy – tento přístup však zkomplikovaly nepokoje, které začaly republiku sužovat následující rok.

²⁶ Graham Fuller, rozhovor se Sethem Jonesem, 19. srpna 2008. Citováno v Seth G. Jones, *In the Graveyard of Empires: America's War in Afghanistan* (New York: W. W. Norton & Company, 2010), 11–12 (poznámka č. 25).

²⁷ Narušoval je zejména problém Paštúnistánu (oblastí obývané Paštúny na území obou států).

²⁸ Henry Bradsher, *Afghanistan and the Soviet Union* (Durham: Duke University Press, 1983), 66. Citováno dle Emadi, „New World Order,“ 56.

²⁹ Steve Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973–1990,“ in Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/essay2.html> (staženo 1. 5. 2011).

³⁰ Tento převrat SSSR neplánoval, přesto ho pak letecky podpořil. William Maley, *Afghanistan Wars* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002), 26–7.

³¹ Charles Cogan, rozhovor veden neznámým autorem, srpen 1997, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-20/cogan1.html> (staženo 28. 4. 2011).

³² „Dodávka zvláštního vybavení Demokratické republiky Afghánistánu,“ setkání ÚV KSSS, 21. dubna 1978,

http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034D1F4-96B6-175C-92656F5C5B6B4973&sort=Collection&item=Soviet%20Invasion%20of%20Afghanistan (staženo 30. 4. 2011).

Režim PDPA zpočátku sliboval, že zachová islámské instituce a radikální změny zavádět nebude. Agenda ohlášená v říjnu 1978 však mířila přímo na stávající socio-ekonomickou strukturu Afghánistánu.³³ Vláda radikální frakce Khalq, která převládla nad Parchamem (jehož členy, mezi něž patřil i budoucí prezident Babrak Karmal, perzekuovala), vedla v čele s prezidentem země Núrem Muhammadem Tarakím snahy o transformaci země podle sovětského modelu bez ohledu na místní faktory a její reformy nebyly obyvatelstvem přijímány pozitivně. Zdálo se, že afghánští vůdci „(...) *systematicky plánovali zneprátnit si každý segment afghánského národa.*“³⁴

Především na venkově se kmenoví vůdci obrátili proti režimu, protože prováděné reformy nedostatečně zohlednily jejich náboženské přesvědčení, tedy islám, a budily dojem nepřijatelného ateismu.³⁵ Odpor vůči reformám se však přenesl i do měst: rebelové z islamistické skupiny Sitem-i-Melli dokonce unesli amerického velvyslance v Kábulu Adolpha Dubse, který byl pak v únoru 1979 zavražděn.³⁶ Tehdy se postoj USA změnil a pomoc Afghánistánu byla ukončena. Více se však Carter bez podpory Kongresu zdráhal udělat.³⁷ Naopak SSSR učinil v té samé době z Afghánistánu hlavního příjemce sovětské pomoci.³⁸

V březnu 1979 proběhlo zatím nejostřejší vyjádření nespokojenosti s režimem, herátské povstání, kdy Afghánci odpověděli na volání po svaté válce – džihádu – vyhlášené emigranty v severovýchodním Pákistánu, kde se už od Daúdova převratu nacházelo centrum odporu vůči kábulské vládě. Rebelii podpořila i vojenská diktatura Pákistánu v čele s generálem Muhammadem Zijáulem Hakem, přestože objem pákistánské pomoci mírnily obavy ze sovětské odvety.

S ozbrojeným odporem lokálních vůdců tradičně nepřátelských vůči centrální vládě si afghánská armáda, již každý den opouštěly stovky dezertérů, nedokázala sama poradit a vedení režimu po povstání v Herátu opakovaně vyzývalo svého severního

---

³³ Stephen Tanner, *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban* (Philadelphia: Da Capo, 2009), 231.

³⁴ Landsford, *A Bitter Harvest*, 118.

³⁵ I Moskva se snažila tento postup mírnit: Jurij Andropov tvrdil, že zaostalá země není na podobné reformy připravena a afghánští soudruzi podle SSSR „*vzali marxistické poučky moc vážně*“. Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York: Penguin Press, 2004), 39 a 41. SSSR ostatně dával v PDPA přednost umírněnějšímu Parchamu, který byl bližší ideologickým postojům Sovětů. Westad, *The Global Cold War*, 304.

³⁶ Dubse včetně jeho únosců zabily nakonec afghánské jednotky, kterým radila KGB, když vtrhly do hotelu, kde byl Dubs držen. Tanner, *Afghanistan*, 232.

³⁷ Coll, *Ghost Wars*, 42.

³⁸ Westad, *The Global Cold War*, 306.

souseda k asistenci.³⁹ Sovětský svaz však zatím nevnímal vojenský zákrok jako nutný pro stabilizaci země a přislíbil pouze materiální pomoc.⁴⁰ Politbyro se domnívalo, že situaci vyřeší odstranění radikálního premiéra Hafízzulláha Amína z vedení země, protože především jím prosazované praktiky podněcovaly hnutí odporu, zatímco prezident Núr Muhammad Tarakí se stal symbolickou postavou bez reálného vlivu.⁴¹

Brzezinski nicméně Cartera varoval, že SSSR nemá v plánu Afghánistán stabilizovat zvenčí, ale chce afghánské nestability využít k ohrožení Pákistánu a Iránu a k další agresi v regionu.⁴² V červenci 1979 americký prezident Carter stanovisko Brzezinského podpořil a autorizoval tajnou pomoc povstalcům prostřednictvím CIA – místo zbraní se ale do Afghánistánu zatím poslalo jen komunikační zařízení a USA začaly asistovat s propagandou proti kábulskému režimu.⁴³ Carter však neusiloval o jeho svržení, a tudíž lze americkou pomoc jen těžko považovat za příčinu prosincové invaze.⁴⁴

1.2 Sovětská invaze 1979

K rozhodnutí intervenovat vedla Komisi politbyra o Afghánistánu⁴⁵ obava o přežití režimu. Politbyru katastrofálně nevyšel plán na eliminaci Amína – místo toho nechal afghánský premiér v září 1979 zavraždit prezidenta Tarakího. Pro SSSR tím Amín přestal být důvěryhodným vůdcem: panoval strach, že by mohl začít spolupracovat s USA.⁴⁶ „Americká raketová síla na Hindúkuši“ představovala pro sovětské představitele nejhorší možný scénář.⁴⁷ Pád režimu by také znamenal, že by SSSR přišel o své investice, a představoval by nebezpečí kvůli muslimům žijícím ve středoasijských sovětských republikách, kteří by mohli následovat afghánský příklad a přestat být vůči

³⁹ „Přepis telefonického rozhovoru Alexeje Kosygina a Muhammada Núra Tarakího, 18. březen 1979,“ National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r2.pdf> (staženo 2. 5. 2011)

⁴⁰ „Přepis setkání politbyra ÚV KSSS, 17.–18. březen 1979,“ National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r1.pdf> (staženo 2. 5. 2011). Westad, *The Global Cold War*, 309.

⁴¹ Landsford, *A Bitter Harvest*, 122.

⁴² Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy.“

⁴³ Spojené státy poskytly povstalcům také zdravotní péči. Celková hodnota pomoci nepřesáhla 500 000 USD. Sean Wilentz, *The Age of Reagan* (New York: Harper 2008), 109.

⁴⁴ V této souvislosti je zajímavý postoj Brzezinského, který tvrdí, že Cartera přesvědčil právě proto, aby invazi vyvolal. Andrew Hartman, “‘The Red Template’: US Policy in Soviet-occupied Afghanistan,“ *Third World Quarterly* 23, č. 3 (červen 2002): 467–489, 470.

⁴⁵ Členy této komise, jež byla zřejmě založena v roce 1979, byli například Andrej Gromyko, Jurij Andropov a Dmitrij Ustinov.

⁴⁶ Tyto kontakty však podle staničního vedoucího CIA v Kábulu Grahama Fullera bohužel neexistovaly. Rozhovor se Sethem Jonesem, 19. srpna 2008. Citováno v Jones, *In the Graveyard of Empires*, 17 (poznámka č. 45).

SSSR loajální.⁴⁸ USA se podle komise dosud nevzpamatovaly z Vietnamu: zabývaly se Íránem a usilovaly o ratifikaci smlouvy SALT II, a proto jejich reakce neměla být ostrá.⁴⁹ Roli hrály zřejmě i předchozí intervence na základě tzv. Brežněvovy doktríny omezené suverenity, podle které vnitřní ohrožení socialistických režimů představovalo problém pro všechny ostatní socialistické státy.⁵⁰

Rozhodnutí o invazi učinila nakonec velmi malá skupina členů politbyra a to na základě informací, které filtroval Andropov a které kladly důraz hlavně na možnost Amínova spojení se CIA a subverzivní aktivity USA.⁵¹ Podle ideologů KSSS mělo nasazení vojenských jednotek vést k rychlému provedení socialistické revoluce – etnické roztříštění afghánské společnosti bylo zcela ignorováno.⁵² Nejvyšší zástupci armády rozhodnutí kritizovali: náčelník Generálního štábu Rudé armády Nikolaj Ogarkov navrhoval politické, ne vojenské řešení, a počet vojáků, který SSSR do Afghánistánu plánoval poslat, podle něj nemohl splnit vytyčené cíle.⁵³ Invaze byla však i přes tento odpor 12. prosince 1979 autorizována.⁵⁴

Po podepsání memoranda byl do Kábulu poslán oddíl speciálních sovětských jednotek, formálně na ochranu prezidentského paláce, ve skutečnosti s cílem Amína svrhnout, k čemuž došlo 27. prosince.⁵⁵ Dva dny předtím vstoupily do země sovětské jednotky, oficiálně na pozvání afghánských vůdců na obranu země proti vnější agresi. Tito vůdci byli ale zanedlouho nahrazeni novým vedením, tedy příslušníky Parchamu, se kterými SSSR začal v průběhu roku 1979 spolupracovat.⁵⁶ Cílem Sovětů bylo obsadit

⁴⁷ Tanner, *Afghanistan*, 235.

⁴⁸ Gregory Feifer, *Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu* (Praha: Slovart, 2009), 13.

⁴⁹ Peter Schweizer, *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem* (Praha: Ideál, 2007), 122.

⁵⁰ „Projev Leonida Brežněva na V. sjezdu Polské sjednocené dělnické strany,“ 13. listopadu 1968, Modern History Source Book, <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1968brezhnev.html> (staženo 5. 5. 2011).

⁵¹ „Zpráva pro ÚV KSSS o situaci v Afghánistánu, autoři Jurij Andropov, Andrej Gromyko, Dmitrij Ustinov a Boris Ponomarev, 28. červen 1979,“ National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r4.pdf> (staženo 2. 5. 2011); 29. říjen 1979, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r6.pdf>, (staženo 2. 5. 2011).

⁵² Elie Krakowski, rozhovor veden neznámým autorem, srpen 1997, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-20/krakowski1.html> (staženo 28. 4. 2011).

⁵³ „Popis rozhodnutí ÚV KSSS poslat jednotky do Afghánistánu,“ citováno z Alexander Lyakhovsky, *The Tragedy and Valor of Afghan* (Moskva, GPI „Iskon,“ 1995), National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r8.doc> (staženo 2. 5. 2011).

⁵⁴ „Situační v A,“ ručně psané rozhodnutí ÚV KSSS o nasazení jednotek v Afghánistánu, 12. prosinec 1979, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r9.pdf>, (staženo 2. 5. 2011).

⁵⁵ William Maley, *Afghanistan Wars* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002), 34 (poznámka č. 8).

⁵⁶ Westad, *The Global Cold War*, 317.

strategické body, předat je afghánské armádě a stáhnout se. Podcenili ale sílu lidového odporu a jejich angažmá se protáhlo na dlouhých deset let.

1.3 Carterova reakce 1979–1980

Prezident Carter se v předchozí politice vůči SSSR snažil udržovat détente, a to i přes vznikající krize v zemích Třetího světa. V průběhu roku 1979 se ale po událostech např. v Íránu začal Carterův postoj měnit. Věrohodnost détente se ocitla na kriticky nízké úrovni, pozice USA byla vnímána jako slabá a Carter považoval za nutné se přizpůsobit konzervativním náladám společnosti.

Ačkoli CIA podávala těsně před invazí zprávy o pohybech sovětských vojsk, analytici nevěřili, že Sověti k operaci skutečně přikročí. Počet nasazených sovětských jednotek byl podle nich pro takovou akci nedostatečný, a navíc by SSSR musel čelit mezinárodním důsledkům.⁵⁷ Administrativa proto sovětský vpád neočekávala⁵⁸ a nevnímala ho jako obranný, ale expanzivní a ohrožující pozici USA v regionu, přestože podle jiných hlasů SSSR usiloval spíše o konsolidaci afghánského režimu než o postup k ropným zásobám Indického oceánu.⁵⁹

Při rozhodování o reakci na vpád sovětských vojsk do Afghánistánu prosazoval státní tajemník Cyrus Vance pokračování détente, ale i tentokrát se Carter přiklonil k pozici Brzezinského, stoupence tvrdého postoje. Brzezinski navrhl den po invazi dodat rebelům k humanitární pomoci i zbraně a techniku, přehodnotit politiku vůči Pákistánu a začít v této záležitosti spolupracovat s Čínou a arabskými zeměmi, aby mohly USA Sovětům „(...) *znepříjemnit pobyt*.“⁶⁰ Prezident souhlasil a Národní bezpečnostní rada byla o tomto rozhodnutí informována 2. ledna 1980.⁶¹ Oproti situaci v Íránu, kde panovaly o krocích USA velké spory, bylo nastartování této operace

⁵⁷ Ani v jednom se odborníci nemýlili – jak poznamenává americký vojenský historik Martin Ewans, „(...) *analytici to pochopili a Sověti ne*.“ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 126.

⁵⁸ Tim Weiner, *Legacy of Ashes: The History of the CIA* (New York: Anchor Books, 2008), 424.

⁵⁹ Jones, *In the Graveyard of Empires*, 21.

⁶⁰ Coll, *Ghost Wars*, 51.

⁶¹ Odd Arne Westad, „Reagan’s Anti-Revolutionary Offensive in the Third World,“ in *The Last Decade of the Cold War: from Conflict Escalation to Conflict Transformation*, ed. Olav Njølstad (London: Frank Cass, 2004): 201–220, 206. Odlišný pohled nabízí americký historik Prados: rozšíření tajné operace CIA v Afghánistánu podle něj nebylo reakcí na sovětský manévr, ale došlo k němu už 17. 12. na setkání speciálního koordinačního výboru Národní bezpečnostní rady. Spojené státy tedy stejně jako SSSR zareagovaly na afghánskou vnitřní nestabilní situaci. John Prados, „Notes on the CIA Secret War in Afghanistan,“ *The Journal of American History* 89, č. 2 (září 2002): 466–471, 467.

relativně snadné: CIA zde už od července budovala kontakty a po Carterově autorizaci získali Afghánci první zbraně už na počátku ledna 1980.⁶²

Na veřejnosti Carter krok odsoudil jako „*největší ohrožení míru od druhé světové války*“ a v OSN protlačil rezoluci požadující stažení.⁶³ O to samé požádal Brežněva – odpověď generálního tajemníka KSSS však byla vyhýbavá a Carter ji odmítl jako „*nedostatečnou a naprosto pomýlenou*.“⁶⁴ Následovalo zavedení sankcí proti SSSR: byly zrušeny dohody o prodeji obilí, zakázán dovoz technologií, odložena ratifikace SALT II a bojkotovány olympijské hry 1980 v Moskvě.

Obavu, že by se dalšími oběťmi sovětské rozpínavosti mohly stát země vyvážející ropu, vyjadřovala lednová Carterova doktrína, jejíž podstatou byla strategická priorita Perského zálivu. Jakýkoli „*(...) pokus vnější silou získat nadvládu nad regionem Perského zálivu [bude] považován jako útok na zásadní zájmy Spojených států a [bude] odvrácen všemi nutnými prostředky, včetně vojenské síly*.“⁶⁵ Rétoriku podpořil Carter intenzivnější spoluprací se Saúdskou Arábií a dalšími státy arabského světa, které invaze pobouřila. Znovu také zvýšil výdaje na obranu.

Moskvu však spíše než mezinárodní reakce znepokojovaly problémy, které ji čekaly v samotném Afghánistánu. SSSR si neuvědomil, jak malou podporu kábulský režim skutečně měl, a sovětská přítomnost zničila poslední pozůstatky jeho legitimacy.⁶⁶ Rudá armáda po úspěšné invazi narazila na protiakce rebelů. Místo pomoci afghánské armádě se sovětské jednotky ocitly v otevřeném boji a uprostřed občanské války, již měly za kábulský režim vybojovat.⁶⁷ S odporem se vojáci setkávali zejména v horách a na hustě obydleném venkově, kde povstalci sestavovali malé pohyblivé oddíly a využívali znalosti terénu a strachu při přepadech ze zálohy. Rebelie se začínala měnit ve svatou válku.

Kontingent sovětských sil v Afghánistánu naopak trpěl demoralizací a nezkušeností. Sověti byli špatně vybaveni a zásobováni, podléhali nemocím či drogové závislosti. Přestože sbor nebyl nikdy posílen nad počet 120 000 vojáků,⁶⁸ porazit

⁶² Westad, *The Global Cold War*, 329.

⁶³ Citováno dle Feifer, *Velký hazard*, 90.

⁶⁴ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 125.

⁶⁵ „Carter Would Fight for Persian Gulf; Seeks to Resume Draft Registration,“ *Washington Post*, 24. ledna, 1980. Citováno dle Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy.“

⁶⁶ Tanner, *Afghanistan*, 244.

⁶⁷ „Mění se mise sovětských sil v Afghánistánu,“ citováno z Alexander Lyakhovsky, *The Tragedy and Valor of Afghan* (Moskva, GPI „Iskon,“ 1995), National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r14.doc> (staženo 1. 5. 2011).

⁶⁸ Landsford, *A Bitter Harvest*, 127.

vojensky by ho šlo jen obtížně, protože si dokázal bez potíží udržovat klíčová místa. Zemi se mu však ovládnout nepodařilo. Jestliže se ještě na počátku roku 1980 členové politbyra domnívali, že stahování začne zanedlouho, velitelé v poli si již uvědomili, že válka bude trvat mnohem déle a vojenské řešení možná ani neexistuje; důstojníci vyslovili obavu, že by se Afghánistán mohl stát sovětským Vietnamem.⁶⁹

Sousední Pákistán se mezitím stával úkrytem stále většího počtu uprchlíků. Před invází jich tu bylo 400 000, na konci 80. let už 3,5 milionu.⁷⁰ Každý z nich se musel pro získání přidělů, tedy humanitární pomoci a zbraní, zaregistrovat u exilových organizací, kterých bylo zpočátku šest. Právě tyto strany si Pákistán vybral jako oficiální představitele afghánského lidu a s žádnými jinými skupinami nebyl ochotný jednat.⁷¹ Lokální vůdci v Afghánistánu ale často s vizí exilových stran nesouhlasili a spojovali se s nimi pouze proto, aby získali dodávky pro své boje.⁷²

Tajná operace CIA řízená ze stanice CIA v Islámabádu, která v omezené podobě začala již v červenci 1979, v této době spočívala ve výcviku vojenských instruktorů v Pákistánu a spojení s mudžáhedíny⁷³ prostřednictvím pákistánské zpravodajské služby ISI (Inter-Services Intelligence), jež dopravovala zbraně a vybavení koupené USA v Egyptě přes horské průsmyky do afghánských provincií. Peníze a vojenský materiál dodávaly také další státy, „*kteří dychtili způsobit sovětským ozbrojeným silám citelné škody*“, například Saúdská Arábie či Čína.⁷⁴

Rozsah a kvalita této pomoci byly zatím omezené, jednalo se o zastaralé a lehké zbraně sovětského nebo východoevropského původu. Pákistánský diktátor považoval za nemoudré Sověty provokovat modernější výzbrojí. Invaze byla pro Pákistán příležitostí, ale také stálou hrozbou, protože Moskva i Kábul byly přesvědčeny, že je jediným řídicím centrem rezistence. Pákistánský vůdce si ale velmi dobře uvědomoval svůj význam pro USA i jejich obavy o Perský záliv: pro Cartera, kladoucího mimořádný

⁶⁹ Svetlana Savranskaya, „The Soviet Experience in Afghanistan: Russian Documents and Memoirs,“ Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/soviet.html> (staženo 1. 5. 2011).

⁷⁰ Dalšího 2,5 milionu odešlo do Íránu. Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 134.

⁷¹ Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy.“

⁷² James M. Scott, *Deciding to Intervene: the Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (Durham: Duke University Press, 1996), 42.

⁷³ Mudžáhedíni (výraz označuje „boží vojáky“) pocházeli z řad afghánských uprchlíků, kteří byli rekrutováni v pákistánských táborech pro boj v Afghánistánu. Charakterizoval je náboženský „*fundamentalismus bez politického podtextu*“. Robert D. Kaplan, *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan* (New York: Vintage Departures, 2001), 17. Představovali antikomunistické hnutí, které jako celek usilovalo o stažení SSSR z Afghánistánu a jeho opětovnou nezávislost – v tomto cíli je byly USA ochotné podpořit.

důraz na lidská práva, měl být pákistánský diktátor se svým nukleárním programem a represemi vůči obyvatelstvu sice správně nepřijatelný, dostal se však do pozice být důležitým spojencem. Carterovu nabídku vojenského a ekonomického programu za 400 mil. USD z března 1980 si dokonce mohl dovolit odmítnout jako „mizernou“⁷⁵ a vyčkat zvolení Reagana, po jehož nástupu se mu podařilo uzavřít výhodnější obchod.

Carterova administrativa si kladla za cíl pobyt Sovětům pouze znepríjemnit a odradit SSSR od podobných akcí jinde ve světě. O účinnosti odporu mudžáhedínů vůči sovětské okupaci však panovala skepse – navýšení prostředků či masivní pomoc Pákistánu nebyly na pořadu dne. I přes zostření přístupu k SSSR a nastartování řady dalších tajných operací na podporu antikomunistických hnutí ve Třetím světě⁷⁶ Carter ztrácel naději na znovuzvolení v roce 1980.

Podle některých zástupců détente z řad liberálů zareagoval prezident na sovětský krok příliš ostře a nedal SSSR šanci stáhnout se bez poškození reputace. Pro konzervativce byly naopak Carterovy kroky neúčinné a symbolické. I tyto důvody přispěly na konci roku 1980 ke zvolení Ronalda Reagana prezidentem.

---

⁷⁴ Feifer, *Velký hazard*, 102.

⁷⁵ Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: a Modern History* (London: Tauris, 2005), 105.

⁷⁶ Christopher M. Andrew, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush* (New York: HarperCollinsPublishers, 1995), 455.

2. Reaganova doktrína

2.1 Reaganova zahraniční politika

V roce 1981, kdy se Ronald Reagan stal prezidentem, se Spojené státy v zahraničí potýkaly s řadou problémů. Ztratily důležitého spojence v Iránu, sovětská vojska nedávno vstoupila do Afghánistánu a kubánské jednotky působily v Angole, zatímco vietnamské se sovětskou pomocí v Kambodži. V Nikaragui hrozilo zformování levicové vlády, což znamenalo bezpečnostní riziko v blízkosti amerického území.

Přestože Reagan nevstupoval do Bílého domu jako prezident zaměřený výhradně na zahraniční politiku, už před svým zvolením podobně jako celá republikánská strana kritizoval způsob, jakým se ke studené válce stavěl Jimmy Carter. Jeho strategie podle Reagana snižovala vliv Spojených států na světové dění. Nový prezident se ztotožňoval s kritikou republikánské strany vůči politice détente, jež podle konzervativců představovala rezignaci Ameriky na její právoplatné místo. Domníval se, že „(...) *pro Ameriku je nesmyslné, nesprávné a nebezpečné vzdát se role supervelmoci a vládce svobodného světa.*“⁷⁷ Spojené státy měly po řadě selhání znovu získat převahu nad Sovětským svazem, kterou si až do konce 70. let udržovaly.⁷⁸

K dosažení tohoto cíle využíval Reagan řadu nástrojů. Velmi účinná byla jeho ostrá rétorika vůči Sovětskému svazu – v roce 1983 tuto zemi dokonce označil za „*Říši zla,*“ antitezi Spojených států.⁷⁹ Dal tak najevo, že Spojené státy nepovažují SSSR za partnera, se kterým se budou snažit vyjednávat a jemuž budou pro zachování rovnováhy ustupovat. V další fázi eskalace studené války v 80. letech zůstal prostor pouze pro soupeření mezi velmocemi, jež mělo být zakončeno porážkou SSSR jako systému, který byl ve své podstatě chybný, což zcela odpovídalo Reaganovu celoživotnímu antikomunistickému postoji.

Odhodlání postavit se SSSR a zastavit expanzi jeho vlivu projevil Reagan otevřeně například invazí na ostrov Grenada v roce 1983, kde hrozilo zformování marxistické vlády. Stejně tak působilo i jeho odmítnutí podpořit ratifikaci smlouvy

⁷⁷ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1998), 230.

⁷⁸ Cogan, rozhovor, srpen 1997.

⁷⁹ „Projev na výročním sjezdu Národního sdružení evangelíků v Orlandu, stát Florida,“ 8. března 1983, Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/30883b.htm> (staženo 23. 4. 2011).

SALT II (již Carter i přes invazi do Afghánistánu podporoval).⁸⁰ Do Reaganovy zahraničněpolitické koncepce zapadal také projekt Strategické obranné iniciativy, snahy využít moderní technologie na vybudování obranného systému před nepřátelskými střelami, kterou SSSR vnímal jako hrozbu neutralizace svého jaderného arzenálu.

2.2 Vznik Reaganovy doktríny a její charakteristika

Stejně významná jako výše zmíněné nástroje zahraniční politiky byla však strategie později pojmenovaná jako Reaganova doktrína. Jako pojem vznikla v roce 1985, kdy tak novinář Charles Krauthammer označil neskrývanou podporu antikomunistickým revolucím, tedy „*těm, kdo riskují své životy na každém kontinentu, od Afghánistánu po Nikaraguu, aby vzdorovali Sověty podporované agresi.*“⁸¹ Tato politika měla sloužit ke zvrácení sovětského postupu v rozvojových zemích tzv. Třetího světa, a to z morálních důvodů.

Vznik koncepce je však datován do počátků Reaganova funkčního období a podíleli se na něm nejvyšší představitelé exekutivy. Ti navazovali nejen na ideologii Reaganovy administrativy, ale také na předchozí strategie či prezidentské doktríny. Podle amerického historika studené války Johna Pradose představuje Reaganova doktrína upravenou verzi politiky zadržování, pouze s otevřenou podporou opozičních skupin a prvkem ofenzivnosti.⁸² Naopak americký politolog James Scott⁸³ se domnívá, že Reaganova doktrína je „*potomek zatlačování*“ 50. let a představuje opuštění politiky zadržování; oproti Eisenhowerovi se však nedrží pouze rétoriky, přestože tajné operace v Iránu a Guatemale v 50. letech mohou být považovány za precedenty k Reaganově doktríně.⁸⁴

Bezprostřední příčinou zformulování strategie byla pak domácí situace na konci 70. let: vietnamský syndrom, pravicový obrat vedoucí k Reaganově zvolení a také pocíťovaný sovětský expanzionismus 70. let, tedy dojem, že se světová rovnováha přiklání na sovětskou stranu. Expandující SSSR ale znamenal také více možností, kde sovětské „impérium“ zranit. Pro oslabení vazeb mezi SSSR a Třetím světem stačilo za malé náklady a s minimálním rizikem přímé konfrontace podpořit svržení nestabilních

⁸⁰ Westad, „Reagan’s Anti-Revolutionary Offensive,“ 201.

⁸¹ Charles Krauthammer, „The Reagan Doctrine,“ *Time*, 1. dubna 1985, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,964873,00.html>.

⁸² John Prados, *President’s Secret Wars: CIA and Pentagon Covert Operations from World War II Through Iranscam* (New York: William Morrow & Company, 1988), 78. Citováno dle Robert W. Tucker, „Reagan’s Foreign Policy,“ *Foreign Affairs* 68, č. 1, America and the World (1988/1989): 1–27, 13.

⁸³ Scott, *Deciding to Intervene*, 79.

klientských režimů čelících povstání. Tím by bylo pro SSSR nákladnější režimy udržovat při životě a mohlo by to také vést ke oslabení jeho pozice na mezinárodní scéně. A to vše bez riskování amerických životů – tato podmínka byla ve světle vietnamské války nezbytná.⁸⁵

Uplatnění Reaganovy doktríny nemělo automaticky znamenat pomoc nedemokratickým silám reakce – v Reaganově podání bylo cílem nejen zvítězit, tedy podkopat vliv marxistických vlád a posléze je i svrhnout, ale takové vítězství mělo být výhrou demokracie⁸⁶: „(...) bojovníci za svobodu povstávají (...), bojují a umírají za ty samé demokratické svobody, které jsou pro nás posvátné.“⁸⁷

Na formulaci doktríny se zpočátku podílela zejména National Security Planning Group (také National Planning and Coordination Group), prezidentův poradní orgán tvořený představiteli různých vládních agentur, který byl pověřen dohledem nad tajnými operacemi USA.⁸⁸ NSPG se skládala z představitelů agentur (např. CIA) a vládních institucí (např. ministerstvo obrany a zahraničí) pod vedením poradce pro národní bezpečnost, kteří pak ve skupinách diskutovali o jednotlivých tajných operacích a dohlíželi na ně. Z jejich závěrů pak mohl Reagan svým schválením učinit oficiální politiku.

Stoupencem aktivního přístupu ohledně tajných operací byl především ředitel CIA William Casey, jenž v březnu 1981 představil program pro skupiny v Afghánistánu, Angole, Kambodži, na Kubě, v Iránu, Laosu, Libyi a Nikaragui, který by v budoucnu mohla řídit právě CIA. Tam, kam už pomoc proudila, by se úsilí rozšířilo, na což by, jak Casey zdůrazňoval, musely Spojené státy vynaložit jen minimum prostředků.⁸⁹

Tato politika, jež v mnoha případech již v zemích Třetího světa probíhala, byla posléze ukotvena v prezidentské direktivě U. S. National Security Strategy (NSC-NSDD-32) z května 1982. Ta potvrzovala nové cíle v přístupu vůči SSSR: „Zadržet a zvrátit rozšíření sovětské kontroly a vojenské přítomnosti ve světě, zvýšit náklady na

⁸⁴ Prados, *President's Secret Wars*. Citováno dle Scott, *Deciding to Intervene*, 15.

⁸⁵ Tucker, „Reagan's Foreign Policy“, 16.

⁸⁶ Chester Pach, „The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy“, *Presidential Studies Quarterly* 36, č. 1 (březen 2006): 75–88, 77.

⁸⁷ „Projev ke společnému zasedání Kongresu o stavu Unie“, 25. ledna 1988, Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/012588d.htm> (staženo 23. 4. 2011).

⁸⁸ Loch K. Johnson, „Covert Action and Accountability: Decision-Making for America's Secret Foreign Policy“, *International Studies Quarterly* 33, č. 1 (březen 1989): 81–109.

⁸⁹ Scott, *Deciding to Intervene*, 22.

sovětskou podporu [klientských režimů] a používání (...) subverzivních sil.“⁹⁰ Využitím „ekonomických nedostatků“ měl být také SSSR odrazen od aktivit ve Třetím světě. Na tuto direktivu pak v lednu 1983 navázala NSDD 75, ve které si Spojené státy kladly za cíl „zadržovat a po čase zvrátit sovětský expanzionismus účinným a neustálým soupeřením ve všech světových arénách, zejména v celkové vojenské rovnováze a v geografických regionech, kde má Amerika prioritní zájmy,“ a tím v sovětském systému vyvolat evoluční změny.⁹¹ Reaganova strategie tedy kladla důraz na systematické využití strukturální slabosti SSSR, a to prostřednictvím podpory protirežimních hnutí.⁹²

Administrativa byla však také ovlivňována externími aktéry, například vlivným konzervativním think tankem Heritage Foundation, který v roce 1984 požadoval integrovanou strategii na pomoc opozičním hnutím ve státech, kde působily klientské vlády SSSR, či dokonce jejich vytvoření, pokud se v dané zemi žádné vhodné skupiny nenacházely.⁹³

Společně s faktem, že pomoc už byla poskytována v Afghánistánu, Angole, Nikaragui a Kambodži, se po roce 1984 vyvíjely pokusy vysvětlit motivaci Reaganovy doktríny a ospravedlnit prostředky na ni vynakládané – a to zejména z prezidentovy strany, což se projevovalo i v jeho rétorice. Zmínky o morální i materiální podpoře „bojovníků za svobodu“ se tak objevují až v projevech o stavu Unie z let 1985 i 1986, přestože v některých případech povstalcům proučila pomoc už několik let, aniž by na to prezident veřejnost někdy upozornil. Právě fázi 1985–87 považuje proto americký politolog James Scott za stádium „propagace“ doktríny vůči veřejnému mínění. O osvětlení podstaty Reaganovy doktríny se snažil i ministr zahraničí George Shultz, podle kterého vyjadřovala víru, že vítězství komunismu se dá zvrátit pomocí lidovým hnutím. Jejich podpora se sice lišila případ od případu, ale o tom, kde leží sympatie USA, nebylo pochyb.⁹⁴

Americký politolog Pach⁹⁵ se však domnívá, že Reaganova doktrína je pouze novinářským produktem, který jako koherentní strategii administrativa nikdy vyhlásit

⁹⁰ „U.S. National Security Strategy,“ <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm> (staženo 22. 4. 2011).

⁹¹ „U.S. Relations with the U.S.S.R,“ <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm> (staženo 22. 4. 2011).

⁹² John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security* (New York: Oxford University Press, 2005), 370.

⁹³ Scott, *Deciding to Intervene*, 21.

⁹⁴ Citováno v Gaddis, *Strategies of Containment*, 371 (poznámka č. 112).

⁹⁵ Pach, „The Reagan Doctrine.“

nechtěla a který Charles Krauthammer povýšil na základě Reaganových projevů na „*geopolitický princip*“, přestože jeho rétorika měla pouze zvrátit námitky Kongresu proti pomoci nikaragujským Contras. Podle Pacha žádná nová doktrína nevznikla, jednalo se pouze o ospravedlnění již probíhající asistence.

Sám Reagan své zahraničněpolitické iniciativy jako Reaganovu doktrínu nikdy neoznačil a pro administrativu byl význam tohoto pojmu „záhadou“, přestože jako abstraktní myšlenka se prý Reaganovi zalíbil. Žádná oficiální politika se však explicitně o Reaganově doktríně nikdy nezmínila a standardy pro přidělování pomoci neexistovaly.⁹⁶ Jak se vyjádřil později Krauthammer, doufal, že doktrína dodá USA legitimitu při svrhávání nepřátelských režimů – podpora administrativy rebelům byla však daleko méně konzistentní a nepodařilo se vyvinout široce aplikovatelnou strategii. Reagan pravděpodobně v Reaganovu doktrínu nevěřil, spíše se řídil radami ministerstva zahraničí a pokračoval už v běžících politikách.⁹⁷

2.3 Nejednotná implementace

Ačkoli byla doktrína tedy jako mediální konstrukce zformulována zdánlivě jasně a v Reaganově rétorice působila rozhodně,⁹⁸ její aplikace byla rozporuplná a složitá, jak se ukázalo například v Nikaragui (viz dále). Důvodem kontroverze byl fakt, že v americké politice k tzv. doktríně nepanoval jednotný postoj. Co se týče podstaty doktríny a jejích cílů, existovaly tři široké frakce: stoupenci, pragmatici a oponenti.

Pro obhájce doktrína představovala možnost, jak destabilizovat či svrhnout klientské režimy SSSR (nebo dokonce SSSR samotný) či je alespoň demokratizovat (včetně Sovětského svazu), což prosazoval ředitel CIA Casey. Doktrína se také mohla stát nástrojem, jak dosáhnout řešení regionálních konfliktů – propagátorem tohoto „dvoukolejného přístupu“ byl ministr zahraničí Shultz. Stoupenci apelovali také morální rétorikou: kupříkladu podle velvyslankyně Spojených států při OSN Jeane Kirkpatrickové měly Spojené státy pomáhat antikomunistickým hnutím, protože to bylo správné, nejen ze strategických důvodů.

Oponenti, především liberálové v Kongresu či někteří představitelé ministerstva zahraničí, měli naopak pochybnosti o prostředcích a následcích. Nebyli si jistí, zda jsou

⁹⁶ Robert McFarlane, rozhovor s Lou Cannonem, 5. ledna 1990. Citováno v Lou Cannon, *President Reagan: The Role of a Lifetime* (New York: PublicAffairs, 2000), 323 (poznámka č. 54).

⁹⁷ Charles Krauthammer, dopis Lou Cannonovi, 8. března 1990. Citováno v Cannon, *President Reagan*, 321 (poznámka č. 49); Rodney McDaniel, rozhovor s Lou Cannonem, nedatováno. Citováno v Cannon, *President Reagan*, 321 (poznámka č. 53)

režimy opravdu tak totalitární a bojovníci opravdu tak demokratičtí. Panovaly obavy z eskalace soupeření supervelmocí a po roce 1985 se projevil i strach, že Gorbačovovy reformy budou ukončeny kvůli konfliktu ve Třetím světě.⁹⁹ Rebelové se také často jeví jako příliš slabí, což mohlo vést k navýšení podpory ze strany SSSR ke stabilizaci režimů – původní účel doktríny by tak byl zcela obrácen.

Klíčové pozice v rozhodování administrativy i Kongresu však zaujali ti, kteří zachovávali pragmatické postoje: pokud politiku administrativy podporovali, pomoc byla poskytnuta; ale v případech, kdy o ní zapochybovali, byli ochotni americké zapojení odmítnout, jak ukazuje příklad uplatnění Reaganovy doktríny v Nikaragui, kde pragmatický postoj převážil nad argumenty stoupců radikálnější politiky.

Tabulka č. 1: Postoje k Reaganově doktríně¹⁰⁰

Verze politiky	Představitelé	Převažující ideologie
<ul style="list-style-type: none"> • univerzální aplikace • pokud neexistuje rezistence, je třeba ji vytvořit 	stoupcí	především konzervativní
<ul style="list-style-type: none"> • nutné zvážení specifických podmínek v každé zemi • aplikaci doplňuje diplomacie 	stoupcí/pragmatici	nezařazení/konzervativní
<ul style="list-style-type: none"> • nutná přítomnost zahraničních (tj. invazních) jednotek v zemi 	pragmatici	nezařazení/demokraté
<ul style="list-style-type: none"> • nutná přítomnost sovětských jednotek v zemi 	pragmatici/opONENTI	nezařazení/demokraté

Na spory o povaze doktríny pak navazovaly další neshody, tentokrát v procesu utváření politiky. Od formulace přes implementaci po evaluaci se na něm totiž podílely čtyři skupiny. Zatímco prezident a jeho poradci činili prvotní a klíčová rozhodnutí (Reaganovo zapojení však bylo epizodické – další důkaz toho, že Reaganova doktrína byla spíše prosazována Reaganovým okolím než samotným prezidentem),¹⁰¹ zahraničněpolitická byrokracie – orgány jako ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničí, CIA, Národní bezpečnostní rada – byly klíčové v implementaci politiky,

⁹⁸ Tucker, „Reagan’s Foreign Policy,“ 14.

⁹⁹ Scott, *Deciding to Intervene*, 31.

¹⁰⁰ Převzato z James M. Scott, *Deciding to Intervene: the Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (Durham: Duke University Press, 1996).

¹⁰¹ Westad, *The Global Cold War*, 338.

například ve vedení programů asistence či tajných operací. Panovaly mezi nimi však rozpor, které vyplývaly zejména z odlišného hodnocení rizik vůči USA.¹⁰²

Přístup k určitým stádiím tvorby politiky, například k její evaluaci, umožnil pak vliv také Kongresu a nevládním aktérům (médiím, think tankům, zájmovým skupinám a veřejnému mínění). Přestože měla role Kongresu omezený účinek, jeho vedoucí představitelé, výbory i individuální členové hráli ve všech případech, kdy se zvažovalo americké zapojení ve Třetím světě, významné úlohy. Někdy se dokonce chopili iniciativy před administrativou – především v případě Afghánistánu. Naopak v Nikaragui se Kongres stavěl proti pomoci Contras, což ovlivnilo směřování politiky v celé této oblasti.

Administrativa ani Kongres se také nikdy nedokázaly shodnout na kritériích, za kterých by měla být doktrína nasazena, a bylo tedy obtížné determinovat, ve kterých zemích by k tomu mělo dojít. Oproti volání po univerzální aplikaci šlo o koncepcce, které určovaly konkrétní podmínky, které pro aplikaci doktríny bylo nutné splnit: jednu z nich zastával například kongresman Robert Torricelli (D-NJ), který vyžadoval, aby rezistence byla vnitřně motivována, dostávalo se jí světové podpory a země musela čelit zahraniční (tedy komunistické) intervenci, nejen domácímu sporu – tomuto ale odpovídal pouze Afghánistán.¹⁰³ Specifická kritéria tak nevznikla a případy byly vždy posuzovány jednotlivě.

Výsledkem vnitropolitických rozporů byla situace, kdy se z relativně jasné myšlenky stala komplikovaná politika. Tzv. Reaganova doktrína, tak jak byla původně zamýšlena, se dočkala plné implementace pouze v Afghánistánu, ale i zde byla k nelibosti některých stoupenců univerzální strategie konfrontace se SSSR kombinována s diplomacií. Kambodža obdržela jen nevojenskou pomoc, v Etiopii bylo od realizace upuštěno úplně kvůli absenci nemarxistických rebelů a Mosambik byl kvůli složité vnitřní situaci podporován jen krátce. V Angole a Nikaragui probíhala aplikace nekonzistentně a nejednotně a v druhé z těchto zemí dokonce narazila Reaganova doktrína na tak ostrý odpor Kongresu, že to vyústilo v jeden největších skandálů Reaganovy administrativy, aféru Írán-Contras.

Do jisté míry ojedinělým případem aplikace Reaganovy doktríny je Afghánistán. Oproti iniciativám, jakou byla například Nikaragua, se asistence této zemi těšila široké podpoře a Afghánistán je dodnes považován za úspěšný příklad Reaganovy iniciativy,

¹⁰² Scott, *Deciding to Intervene*, 7.

¹⁰³ Scott, *Deciding to Intervene*, 33.

protože americká politika zde měla údajně přímý vliv na rozhodnutí o stažení sovětských vojsk a ovlivnila i změnu sovětského systému.

V následující části práce budu zkoumat, jak konkrétně byla Reaganova doktrína implementována v Afghánistánu, zda bylo vhodné ji za nastavených kritérií aplikovat a jak ovlivnilo rozhodování o průběhu programu a výši pomoci soupeření mezi aktéry v americké politice. Na příkladu Afghánistánu také posoudím, do jaké míry byla Reaganova doktrína strategií, kterou se americká zahraniční politika reálně řídila, či zda se jednalo spíše o mediální konstrukci. Zhodnotím také, do jaké míry byla aplikace doktríny v Afghánistánu efektivní vůči SSSR a jak tuto velmoc ovlivnila. Nelze opominout ani zmínku o dnešních důsledcích, přestože je nutné vzít v potaz fakt, že historický kontext v 80. letech a v současnosti je radikálně odlišný.

3. Reaganova reakce 1981–1984

3.1 Eskalace války v Afghánistánu

K afghánské operaci CIA se Ronald Reagan od počátku svého prezidentství stavěl pozitivně. Stejně jako Carter se domníval, že SSSR chce v oblasti bohaté na ropu připravit USA o úlohu supervelmoci,¹⁰⁴ což vyžadovalo jednoznačnou americkou odpověď. V prvních letech jeho administrativy však nenastal žádný velký odklon od způsobu, jakým program probíhal za Carterovy administrativy, a nedošlo ani k zásadnímu zvýšení prostředků na něj vynaložených – v první fázi, přibližně do roku 1983, stál USA asi 30 mil. USD za rok.¹⁰⁵ Nezměnily se ani cíle, jichž se americká politika v oblasti snažila dosáhnout – o vítězství mudžáhedínů nad kábulským režimem a sovětskými vojsky administrativa ani Reagan zatím neuvažovali.¹⁰⁶

Kromě tajné operace působila Reaganova administrativa v Afghánistánu také na diplomatické úrovni. V tomto směru zrušil Reagan embargo na dovoz obilí do SSSR, které po invazi vyhlásil Carter; Sovětský svaz ale podle Reagana tuto nabídku na lepší vztahy odmítl.¹⁰⁷ Diplomacie se nadále spíše než na bilaterální úrovni odehrávala pod taktovkou OSN, jednání o politickém urovnání situace vedená Organizací spojených národů ale nevedla k žádnému významnějšímu pokroku. Ve skutečnosti byla v USA před dohodou o stažení bez většího poškození reputace SSSR dáována přednost postupnému zvyšování nákladů SSSR na pobyt v regionu prostřednictvím operace CIA, což mělo Sovětský svaz odradit od dalších invazí v zemích Třetího světa.¹⁰⁸

Asistence afghánským povstalcům si v prvním období Reaganova prezidentství získala širokou podporu administrativy, Kongresu a také veřejnosti, a to i přes tajný charakter implementace tohoto programu CIA. Afghánci byli Američany vnímáni téměř jako romantičtí hrdinové.¹⁰⁹ Program CIA přesto neprobíhal bez problémů.

¹⁰⁴ Reagan, *Život jednoho Američana*, 376.

¹⁰⁵ Rozpočet operací byl samozřejmě tajný, ale informace o něm unikaly na veřejnost a do tisku poměrně často.

¹⁰⁶ Coll, *Ghost Wars*, 58.

¹⁰⁷ Reagan, *Život jednoho Američana*, 260.

¹⁰⁸ Coll, *Ghost Wars*, ibid.

¹⁰⁹ Cannon, *President Reagan*, 322.

3.2 Operace CIA: klíčoví spojenci

Pákistán, tradiční nepřítel Sovětského svazu a Indie, byl díky své geografické pozici a zpravodajské síti nenahraditelným spojencem USA v regionu. Oproti Carterově lpění na dodržování etických zásad byl Reagan vůči zdejšímu diktátorskému režimu „vstřícnější.“¹¹⁰ Americký ministr zahraničí Alexander Haig Pákistáncům přímo sdělil, že jejich vnitřní situace je jejich problém – Spojené státy se nebudou zabývat porušováním lidských práv ani vývojem jaderných zbraní.¹¹¹ Prezident Reagan také v roce 1981 nabídl Pákistánu vojenskou a ekonomickou pomoc na 6 let ve výši 3,2 mld. USD a možnost nákupu strojů F-16.¹¹² Zijául Hak tak získal příležitost dělat obojí: „(...) mohl si splnit svůj sen řídit džihád a přitom dostávat západní podporu.“¹¹³

Pro úspěch operace však začaly Spojené státy spolupracovat nejen s Pákistánem, ale i s dalšími státy – programu se účastnily například zpravodajské služby Francie a Velké Británie, tradiční spojenci USA ve studené válce.¹¹⁴ V tom samém roce, kdy Pákistán obdržel od USA vojenskou a ekonomickou pomoc, uzavřel Reagan také dohodu s královskou rodinou v Saúdské Arábii, která začala výměnou za 5 průzkumných letadel AWACS na tajnou operaci poskytovat na dolar přesně tolik pomoci, co dávaly USA.¹¹⁵ Tyto prostředky plynuly na speciální účet společný s CIA v bance *Bank of Credit and Commerce International*, kterou řídili Pákistánci přímo spojení s ISI.¹¹⁶

Spojené státy potřebovaly od svých spojenců také získat zbraně – z řady důvodů bylo nemožné, aby mudžáhedíni bojovali s americkou výzbrojí. Do Pákistánu tak proudily izraelské zásoby sovětských zbraní ukořistěné v arabsko-izraelských válkách, britské pušky Lee Enfield z Řecka a Indie, poškozené samopaly z Egypta či zbraně

¹¹⁰ Pákistánský diktátor Muhammad Zijául Hak porušoval systematicky lidská práva v zemi a mimo jiné nechal popravit svého předchůdce Bhutta. Carter a po něm i Reagan se ale řídili zásadou, že nepřítel SSSR Pákistán je přítelem USA. Caspar Weinberger, rozhovor veden neznámým autorem, srpen 1997, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-20/weinberger1.html> (staženo 28. 4. 2011).

¹¹¹ Hartman, „The Red Template“, 476.

¹¹² Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 136.

¹¹³ Westad, *The Global Cold War*, 351.

¹¹⁴ Zapojil se i Irán – kvůli špatným vztahům se Západem nepřispíval na operaci CIA, ale přímo šířským Hazárům na západě Afghánistánu. Tanner, *Afghanistan*, 251.

¹¹⁵ Celkem přispěla Saúdská Arábie CIA asi 500 mil. USD a kromě toho podporovala rezistenci i přímo. Coll, *Ghost Wars*, 64. V pákistánských uprchlických táborech se začala šířit její ultrakonzervativní forma islámu – wahhábiismus.

¹¹⁶ Účty CIA v BCCI mohly sloužit i k financování operací, které Kongres jinak zapovídal. Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History*, 106.

z druhé světové války od Turecka.¹¹⁷ Primárním zdrojem byl Egypt, kde vznikla kompletní továrna na kopie sovětských zbraní (výměnou za „sovětské“ samopaly AK-47 dostával Egypt od USA americké zbraně), a Čína, v této době rival SSSR, která za tvrdou měnu a novou výzbroj poskytovala také kvalitní kopie sovětských zbraní,¹¹⁸ tedy to samé, co kdysi posílala Vietnamcům na boj proti USA.¹¹⁹

Zbraně států Varšavské smlouvy měly USA posloužit k tomu, aby mohly svou účast na protisovětských operacích v Afghánistánu úspěšně popírat. A jak poznamenal pákistánský diktátor Muhammad Zijául Hak: „*Voda v Afghánistánu se musí vařit při správné teplotě.*“¹²⁰ Moderní zbraně by pouze zvýšily riziko sovětské odvety. Na druhou stranu byl ale velký počet dodaných zbraní nepoužitelný.

Co se týče organizace pomoci, vypadala situace na americké straně následovně: zpravodajská služba Pákistánu ISI poskytla CIA seznam požadovaných zbraní a ta jej poslala do USA, kde Kongres prostředky v rozpočtových výborech schválil. CIA pak nakoupila zbraně a další potřebné vybavení. Dalším úkolem agentury bylo vybavení přepravit do Karáčí nebo letecky do Pěšávaru. V Pákistánu CIA také přispívala například na logistiku, stavbu skladišť či rádiové vybavení a poskytovala satelitní informace a poradenství ohledně technologických záležitostí. Důležitou aktivitou byl výcvik pákistánských instruktorů, kteří měli získané bojové znalosti předávat přímo mudžáhedínům, a to nejen v Pákistánu – výcvikový program provozovala CIA od roku 1984 také v americkém státě Virginia.¹²¹

Plánování války, výcvik mudžáhedínů a alokaci zbraní a zásob však přebírala ISI. CIA do těchto aktivit podle dohod s ISI nemohla nijak zasahovat. Z vůle ISI měla CIA dokonce zakázán přímý kontakt s mudžáhedíny – stejně jako všichni američtí občané, přestože se toto nařízení ne vždy dodržovalo. Ačkoli byl tedy americký program v 80. letech vůbec největší operací CIA, podílelo se na ní překvapivě málo operativců – přibližně se jednalo o stovku agentů.¹²² CIA byla převážně odkázaná na Pákistán, jehož představitelé s ní, Saúdskou Arábií a Čínou celé úsilí koordinovali.

¹¹⁷ Feifer, *Velký hazard*, 161.

¹¹⁸ Mezi další zbraně patřily protiletadlové střely SA-7 z Polska či těžké kulometry z ČSSR. Feifer, *Velký hazard*, 135.

¹¹⁹ Tanner, *Afghanistan*, 251.

¹²⁰ Coll, *Ghost Wars*, 62.

¹²¹ Frédéric Bozo, „Before the Wall: French Diplomacy and the Last Decade of the Cold War, 1979–89,“ in *The Last Decade of the Cold War: from Conflict Escalation to Conflict Transformation*, ed. Olav Njølstad (London: Frank Cass, 2004): 240–264, 255.

¹²² Scott, *Deciding to Intervene*, 49.

CIA měla v této situaci sotva na výběr. Její přítomnost v Afghánistánu byla i před invazí minimální, zatímco Pákistán měl s guerillami kontakty už dávno před začátkem projektu CIA. Sovětská propaganda dále tvrdila, že rebelové bojují za americký imperialismus, a podle ISI by aktivní činnost agentů CIA na afghánském území toto tvrzení jen podpořila.¹²³ CIA i americké vládě vyhovovalo, že mohla své zapojení po dlouhou dobu úspěšně popírat. Na druhou stranu však měla spolupráce s ISI za následek řadu potíží.

3.3 Operace CIA: problematické aspekty

Problémem, který poznamenal vztahy CIA s ISI nejvíce, bylo rozdělování pomoci. Jak už bylo zmíněno, CIA neměla pravomoci distribuci ovlivnit. Důsledkem bylo, že „americká politika spoléhala velmi silně na pákistánskou definici toho, co je potřeba udělat a co udělat lze.“¹²⁴ S ISI měla CIA už od 50. let dobrou zkušenost a důvěřovala tvrzení jejích představitelů, že pomoc je rozdělována podle výkonnosti v poli, a ne na základě ideologie.¹²⁵ Pravda však byla opačná: 75 % asistence obdržely islamistické skupiny.¹²⁶ Polovinu z toho pak afghánský vůdce Gulbuddín Hekmatjár, antiamerický extremist, kterému zcela chyběla nejen vojenská základna v Afghánistánu, ale i širší podpora, a byl proto na Pákistánu zcela závislý.¹²⁷ Přesně z tohoto důvodu ho také Pákistán podporoval – populární vůdci se Pákistánu odmítali podřizovat.

Pákistánský diktátor Muhammad Zijául Hak považoval Hekmatjára za osobu, která po stažení sovětských vojsk a pádu kábulského režimu vytvoří Pákistánu nakloněný islamistický stát, čímž se konečně vyřeší problém Paštúnistánu.¹²⁸ O jeho výkonnosti však panovaly pochyby: ISI sice tvrdila, že Hekmatjárova skupina má nejvyšší schopnost odporovat SSSR, ale například Reaganův poradce Jack Wheeler tvrdil, že pomoc by Hekmatjárovi proudit neměla, protože se v jeho skupině vyskytuje obrovská míra korupce.¹²⁹

Naopak úspěšní velitelé jako Ahmed Šáh Masúd, afghánský velitel hovořící francouzsky, který proslul jako „vládce“ strategického Panširského údolí (dokonce se mu zde na krátkou dobu podařilo uzavřít příměří se Sověty) a Hekmatjáruv největší

¹²³ Hartman, „The Red Template“, 468.

¹²⁴ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

¹²⁵ Cogan, rozhovor, srpen 1997.

¹²⁶ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 136.

¹²⁷ Nepopulární byl zejména proto, že podnikal spíše útoky na své rivaly než na Sověty, akumuloval zbraně a peníze a obchodoval s drogami. Kaplan, *Soldiers of God*, 69.

¹²⁸ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

rival, nedostávali od ISI téměř nic nebo jejich dodávky rozkradli jiní.¹³⁰ Také umírněné politické strany jako Národní islámská fronta Afghánistánu obdržely daleko méně pomoci než radikálové.¹³¹

Tato situace nijak nepřispívala k soudržnosti afghánských politických stran sídlících v Pěšávaru. Ty se dělily do dvou frakcí: umírněné (tradicionalistické, požadující ústavní vládu a oddělení náboženství od státu) a extremistické (islamistické, prosazující islámské právo a instituce). V roce 1981 se z nich zformovalo nestabilní uskupení, které však bojkotoval Pákistánem favorizovaný fundamentalista Hekmatjár a vydrželo pouze do roku 1982, kdy se od něj odštěpila konzervativní islámská aliance podporovaná ze Saúdské Arábie. Aby získal Muhammad Zijául Hak lepší dohled nad alokací dodávek, vyzval v roce 1984 všech sedm pěšávarek skupin (viz Tabulka č. 2) k vytvoření dalšího spojení – nadále však trval rozpor mezi Pákistánem favorizovanými fundamentalisty a umírněnými. Vůdcem nové koalice se stal Hekmatjár, ale jeho akce spíše přispívaly k jejímu rozkladu.

Tabulka č. 2: Afghánské politické strany v Pěšávaru a jejich představitelé¹³²

Umírněná frakce	Fundamentalistická frakce
Mahaz-i-Millii-Islami (Národní islámská fronta): Ahmed Gílání	Hizb-i-Islami (Islámská strana): Gulbuddín Hekmatjár
Jabha-i-Najat-i-Milli (Národní fronta za osvobození a spásu): Sibghatulláh Mudžaddadí	Hizb-i-Islami (Islámská strana): Maulvi Younas Cháles
Harakat-i-Inqilab-i-Islami (Islámské revoluční hnutí): Muhammad Nabí Muhammadi	Ittihad-i-Islami Barayi Azadi Afghanistan (Islámská unie na osvobození Afghánistánu): Abdul Rasul Sajjáf
	Jamiat-i-Islam (Islámská společnost): Burhánuddín Rabbání

Plýtvání a korupce byly dalšími problémy činnosti ISI. Stávalo se, že část amerických dodávek si nechali Pákistánci a vůdci mudžáhedínů pro svou vlastní potřebu, aby posílili svou moc a vyzbrojili se, zatímco afghánští povstalci vycházeli naprázdno.

¹²⁹ Hartman, „The Red Template“, 479.

¹³⁰ I z tohoto důvodu začala CIA později poskytovat také přímou pomoc asi 50 vůdcům včetně Masúda, o čemž se ISI neměla dozvědět. Coll, *Ghost Wars*, 151. V roce 1984 také CIA pomáhala vést centra pro mužáhedíny v Egyptě, kde byla mimo přímý dohled pákistánské zpravodajské služby. Bozo, „Before the Wall“, 252.

¹³¹ Kaplan, *Soldiers of God*, 191.

¹³² Převzato z James M. Scott, *Deciding to Intervene: the Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (Durham: Duke University Press, 1996), 42.

Strany také často podepisovaly smlouvy na více zbraní, než potřebovaly, a zbytek se prodal, z čehož profitovala ISI i její svěřenci. Takto „přerozděleno“ bylo údajně až 30 % veškeré pomoci.¹³³

Dalším faktorem, nad kterým USA neměly kontrolu, byli „arabští Afghánci“: militantní islamisté z arabských zemí, především ze Saúdské Arábie, Jemenu a Alžírsko. Celkem jich bylo přibližně 35 000¹³⁴ a přicházeli studovat do pákistánských táborů financovaných Saúdskou Arábií panislamistický fundamentalismus. Původně byli tito lidé verbováni palestinským právníkem Abdulláhem Júsufem Azzamem. K jeho společníkům patřil i saúdský milionář Usáma bin Ládín, jenž se věnoval hlavně zakládání táborů pro výcvik rekrutů¹³⁵ a po založení extremistické organizace al-Káida roku 1989 se vrátil domů jako hrdina.

Mezi Afghánci se Arabové netěšili velké popularitě, protože oproti nim nebojovali za svobodu, ale kvůli ideologii a také ve snaze získat bojovou zkušenosti. Pro USA však představovali vítanou posilu pomáhající americkým zájmům.¹³⁶ CIA viděla islám jako jednotící prvek povstaleckých skupin¹³⁷ – přestože se občas vyskytly otázky týkající se spojení mezi islamismem a extremismem, v průběhu studené války se jimi USA zabývaly jen okrajově.

Přes pochybnosti CIA o pákistánských úmyslech a aktivitách dalších zúčastněných byli mudžáhedíni samotní Američany oslavováni. Zejména Reagan se je ve svých projevech snažil spojit s americkými ideály a podroboval kritice sovětskou brutalitu.¹³⁸ Podle názoru amerického historika Lou Cannona byli mudžáhedíni jediná bojovníci, o které kdy kromě Contras Reagan projevil zájem.¹³⁹ Ministr zahraničí George Shultz prohlásil, že „(...) jejich odvaha a odhodlanost je inspirací pro nás všechny.“¹⁴⁰ Od roku 1982 se v USA také každoročně připomínal Den Afghánistánu (21. března).

¹³³ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 139.

¹³⁴ Hartman, „The Red Template“, 480.

¹³⁵ Geraint Hughes, „The Soviet–Afghan War, 1978–1989: An Overview“, *Defence Studies* 8, č. 3 (září 2008): 326–350, 334.

¹³⁶ Bozo, „Before the Wall“, 258.

¹³⁷ Hartman, „The Red Template“, 479.

¹³⁸ Brutalita rebelů však nebyla nikdy kritizována tak jako ta Contras. Steven F. Hayward, *The Age of Reagan. The Conservative Counterrevolution: 1980–1989* (New York: Crown Forum, 2009), 352.

¹³⁹ Cannon, *President Reagan*, 322.

¹⁴⁰ Scott, *Deciding to Intervene*, 55.

3.4 Navýšení pomoci po roce 1982

Jak již bylo řečeno, do konce roku 1982 se výše pomoci držela na stejné úrovni jako za Cartera – důvodem opatrného přístupu byly obavy ze sovětského napadení Pákistánu, nutnost stále popírat americké zapojení a přesvědčení, že rebelové nemohou vyhrát. První významnější navýšení pomoci bylo spojeno až s postupným zlepšením amerických vztahů s Pákistánem poté, co Reagan přestal kritizovat jeho nukleární program, a zejména s osobou ředitele CIA Williama Caseyho.

Casey působil jako ředitel CIA už od roku 1981 a vždy se zasazoval o agresivnější politiku vůči SSSR. Stejně jako Reagan věřil v přímé ohrožení USA ze Střední Ameriky, z čehož vycházela jeho podpora operaci na pomoc nikaragujským Contras.¹⁴¹ Teprve na konci roku 1982 se mu však podařilo spojit se s okruhem radikálně naladěných osob v administrativě i v Kongresu, které pasivní politika USA ve Třetím světě frustrovala.¹⁴² Podle historika Andrewa Hartmana Casey sám sebe „považoval za vrchního velitele války proti sovětské armádě v Afghánistánu.“¹⁴³ Hrál klíčovou roli v přesvědčování Saúdské Arábie a Číny, aby zvýšily své příspěvky, a vyvíjely tak na americkou administrativu nátlak na eskalaci.¹⁴⁴ Ostatní složky administrativy, hlavně ministerstvo zahraničí George Shultze, ho však kritizovaly za nezávislou agendu v zahraniční politice.¹⁴⁵

V květnu 1982 schválil Reagan Národní bezpečnostní strategii NSC-NSDD-32 (viz 2. kapitola Reaganova doktrína), která vyjadřovala nové cíle zahraniční politiky USA vůči SSSR, pod které spadaly již probíhající tajné operace v zemích, kde působily klientské režimy SSSR. Tato politika měla sloužit k aktivizaci programů, mezi něž patřil i ten afghánský, a vliv na její formulaci měla hlavně Caseyho CIA a ministerstvo obrany.

Na rozhodnutí exekutivy poskytnout více prostředků na Afghánistán (od roku 1983 50 mil. USD) se podílel velkou měrou i Kongres, jehož členové vyvíjeli tlak na

¹⁴¹ Andrew, *For the President's Eyes Only*, 461.

¹⁴² Westad, *The Global Cold War*, 339.

¹⁴³ Hartman, „The Red Template“, 476.

¹⁴⁴ Joe Stork, „The CIA in Afghanistan: The Good War“, *MERIP Middle East Report*, č. 141, Hidden Wars (červenec–srpen 1986): 12–13, 13.

¹⁴⁵ V roce 1983 Casey dokonce přednesl návrh na přenesení konfliktu na území SSSR, jeho „měkký podbřišek“ ve Střední Asii, a získal si autorizaci prezidenta i Pákistánu. Jednalo se o sabotáže prováděné Afghánci, útoky na sovětská letiště, pašování Koránu v uzbečtině a propagandistické literatury ve snaze vyvolat muslimské povstání. Feifer, *Velký hazard*, 162. Riskantní akce byla ale roku 1987 ukončena v souvislosti s aférou Írán-Contras.

poskytnutí pokročilejších zbraní rebelům.¹⁴⁶ Patřili sem senátoři Paul Tsongas (D-MA) a Gordon J. Humphrey (R-NH) nebo kongresmani Don Ritter (R-PA) a Charlie Wilson (D-TX), kteří se na půdě Kongresu snažili prosadit rezoluci požadující nasazení vyspělých zbraní v Afghánistánu. Kongresmani však narazili na odpor administrativy a ministerstva zahraničí – obě instituce tvrdily, že moderní zbraně znemožní USA dále popírat svou účast.

I přesto tato rezoluce představovala jistý nátlak na prezidenta a jeho okolí, protože ukázala, jak širokou podporu operace má. Administrativa skutečně na konci roku 1982 rozhodla o přidělení nových prostředků. Program CIA byl pak v lednu 1983 vtělen do direktivy NSDD 75, jež požadovala maximální tlak na sovětské stažení z Afghánistánu a udržování vysokých nákladů na dosažení evoluční změny v SSSR – nákladů ve smyslu ekonomickém i jako vyjádření poškození reputace (viz 2. kapitola Reaganova doktrína). Podle Jamese Scotta byla právě tato direktiva vyjádřením cílů Reaganovy doktríny.¹⁴⁷

Nová kvantita a také kvalita zbraní měly přesvědčit SSSR k politickému řešení bez rizika, že by se Moskva rozhodla napadnout Pákistán.¹⁴⁸ Přesně toho se totiž oproti Caseyemu obávala byrokracie CIA, Pentagonu a většina představitelů ministerstva zahraničí. Tito tzv. „bleeders“ nevěřili ve vítězství mudžáhedínů; dávali přednost scénáři, kde by SSSR postupně vykrvácel.¹⁴⁹ V administrativě však působili stále aktivněji radikálové, jako byli Fred Iklé, Richard Perle a Elie Krakowski na ministerstvu obrany, či Elliot Abrams nebo Paul Wolfowitz při ministerstvu zahraničí, podle jejichž názoru bylo třeba vyvinout „agresivnější a intenzivnější pomoc pro Afghánce.“¹⁵⁰ V neposlední řadě úspěšná invaze USA na ostrov Grenada přispěla v roce 1983 k tomu, že radikálové debatu o zvyšování pomoci zcela ovládli.

3.4 Role Kongresu v dalším navýšení pomoci: Charlie Wilson

V poskytnutí dalších prostředků na operaci CIA hrál už hlavní roli právě Kongres, a to zejména člen Sněmovny reprezentantů Charlie Wilson, nadšený antikomunista, kterému se dařilo pro afghánskou operaci získat prostředky, o něž CIA ani nestála. Wilson působil ve výboru pro dozor nad rozpočtem a podvýborech pro zahraniční operace a

¹⁴⁶ Kongres prosadil i rozšíření programu humanitární pomoci pro uprchlíky.

¹⁴⁷ Scott, *Deciding to Intervene*, 214.

¹⁴⁸ Scott, *Deciding to Intervene*, 51.

¹⁴⁹ Stork, „The CIA in Afghanistan,“ 13.

¹⁵⁰ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

obranu. Využil dvoukrokového procesu autorizace rozpočtu pro ministerstvo obrany a upravil rozpočet CIA na afghánskou operaci na fiskální rok 1983 (dozvěděl se totiž, že činí pouhých 40 mil. USD), přičemž si pojistil spolupráci členů výboru tak, že přislíbil svou podporu jinde.¹⁵¹

Wilson se stejně jako mnozí další členové Kongresu domníval, že SSSR by měl zaplatit za Vietnam a že dávat mudžáhedínům neefektivní zbraně a posílat je na smrt je nemorální. Prohlásil, že se mu podařilo celý Kongres přesvědčit, že pomoc mudžáhedínům je záležitostí, jejíž význam je pouze o trochu menší než křesťanství.¹⁵² Na svých neoficiálních cestách do Afghánistánu se setkal s vůdci odporu a požadoval pro ně protiletadlovou zbraň a modernější zbraně obecně. O tom začal dokonce bez vědomí CIA jednat s Egyptem a Izraelem¹⁵³ a zajistil si i podporu pákistánského vedení. Agentura byla z tohoto vměšování „konsternovaná“ – navrhovaný nákup protiletadlového děla švýcarského Oerlikonu by znamenal konec amerického utajení.¹⁵⁴ Přesto se se Wilsonovi v průběhu roku 1983 podařilo rozpočet zvýšit o dalších 40 milionů, z čehož polovina měla být použita přímo na tuto zbraň.

V říjnu 1984 pak v Kongresu prošla upravená rezoluce Paula Tsongase a Dona Rittera, podle které nebylo možné a ani správné poskytovat rebelům pouze takovou pomoc, aby bojovali a umírali – měli mít možnost zvítězit, a to díky účinné podpoře ze strany prezidenta Reagana. Zatímco okruh kolem prezidenta už začínal smýšlet v podobném smyslu, ministerstvo zahraničí stále odporovalo. To však v roce 1984 nezabránilo dalšímu navýšení pomoci – tentokrát na 130 milionů – opět za výrazné podpory ze strany Wilsona.¹⁵⁵

3.5 Vývoj situace v Afghánistánu

Afghánská vláda v čele s Babrakem Karmalem si ani přes snahy vyjít vstříc Afgháncům nezískala podporu a závisela zcela na Sovětském svazu. Hnutí odporu se postupně zmocnilo většiny území.¹⁵⁶ Těžkopádné sovětské jednotky se potýkaly s malými mobilními oddíly mudžáhedínů, které přepadaly konvoje, na nichž pro nedostatek letišť

¹⁵¹ Scott, *Deciding to Intervene*, 52.

¹⁵² Citováno v Jones, *In the Graveyard of Empires*, 38 (poznámka č. 59).

¹⁵³ Kromě toho údajně přesvědčil Saúdy, aby těžili více ropy, a tím snížili její cenu, protože by to poškodilo sovětskou ekonomiku. Coll, *Ghost Wars*, 98.

¹⁵⁴ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 138.

¹⁵⁵ Scott, *Deciding to Intervene*, 53.

¹⁵⁶ „The Soviet Invasion of Afghanistan: Five Years After,” květen 1985, Central Intelligence Agency, Directorate of Intelligence, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us5.pdf> (staženo 20. 4. 2011).

Sověti logisticky záviseli. V prvních třech letech chyběla Rudé armádě jakákoli protipovstalecká strategie: vojska byla cvičena pro boj s Čínou či NATO a spoléhala na těžkou techniku, která se v afghánských podmínkách ukázala jako neefektivní.

Jako typický příklad strategické neschopnosti Rudé armády je možné zmínit největší sovětská tažení v Afghánistánu, jakým byla např. ofenzíva proti Masúдови v Panšírském údolí (celkem jich v letech 1980–1982 bylo šest), během které Sověti využívali tradičních sovětských nástrojů – tanků, helikoptér a letecké podpory. Rebelové zareagovali tak, že se rozptýlili v horách, a jakmile útočníci ztratili iniciativu, přepadali je.¹⁵⁷ Sověti se proto nakonec zaměřili na obranné boje a udržování měst, dopravních tepen a základen, kde se soustředila polovina z nich.¹⁵⁸ Povstalci mezitím ovládli venkov.

Hlavním cílem Rudé armády bylo vybudování jejího afghánského protějšku, kterému by přenechali většinu bojových operací proti povstalcům. Afghánské ozbrojené síly však trpěly „syndromem otáčivých dveří“ – ihned po narukování dezertovali Afghánci i se zbraněmi. Ze 100 000 vojáků byla čtvrtina považována za nespolehlivou; proto na afghánské vojáky museli neustále dohlížet sověští poradci.¹⁵⁹ Nedůvěra mezi afghánskými a sovětskými „spojenci“ se ostatně projevovala na všech úrovních kábulského režimu, a stejně tak panovalo napětí mezi slovanskými a muslimskými vojáky v Rudé armádě.¹⁶⁰

Druhým nejdůležitějším úkolem bylo přerušit dodávky mužáhedínům. I přes časté pohraniční střety však SSSR nikdy neohrozil přímo pákistánské území. Přednost dal řešení situace zevnitř, kdy jednal s mimořádnou brutalitou. Protože pro sovětské vojáky bylo obtížné odlišit rebely od civilistů, každý Afghánci představoval potenciálního nepřítele.¹⁶¹ SSSR se proto pokusil o systematickou depopulaci venkova za pomoci bombardování, zaminování a taktiky spálené země.

Tato strategie „*migratorní genocidy*“ nabyla na intenzitě zejména v roce 1984, který je považován za nejhorší období celé války.¹⁶² Od června se totiž vyvíjely snahy o novou protipovstaleckou strategii, jež spočívala v přeskupení pozemních sil (stažení

¹⁵⁷ Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ 338.

¹⁵⁸ Rasanayagam, *Afghanistan: a Modern History*, 112.

¹⁵⁹ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 135.

¹⁶⁰ Rudá armáda trpěla řadou dalších potíží: centralizovaná struktura vedení znemožňovala jakokouli flexibilitu v poli, chyběla disciplína, zásobování bylo nedostatečné, vojáci podléhali nemocem a drogovým závislostem. Feifer, *Velký hazard*, 113 a 122. To vše přispělo na konci 80. let ke zhroucení sovětských sil. Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ 340.

¹⁶¹ Tanner, *Afghanistan*, 256.

¹⁶² Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ 339.

tanků) pro větší pohyblivost a zaměření na dosud nepřístupné úkryty guerill podél pákistánské hranice. Rok 1984 přinesl sovětským vojskům nejvíce obětí za celou válku, dvakrát více než v roce 1983.¹⁶³ Protipovstalecké operace využívající letecké převahy se však začínaly ukazovat jako efektivní – mudžáhedínům chyběla proti leteckým útokům jakákoli obrana.

3.6 Diplomatické snahy o řešení

Snaha SSSR se z afghánského konfliktu vymanit začala už v roce 1980. Politbyro však zatím trvalo na tom, že se stáhne pouze na žádost kábulské vlády, a to jedině po stabilizaci situace s povstalci, což vyžadovalo garance sousedních států o neposkytování pomoci. Dohoda Pákistánu a Afghánistánu s garancemi SSSR a USA o nevměšování však neměla šanci uspět. Diplomaté na sovětské straně se domnívali, že je veškerý odpor podněcován ze zahraničí a že válka po odříznutí pomoci okamžitě skončí. Takový výsledek ale žádná smlouva zaručit nedokázala.

V listopadu 1980 jmenoval generální tajemník OSN Kurt Waldheim svého „osobního představitele“ pro Afghánistán, který měl sjednat dohodu vyhovující všem účastníkům. Tím se stal Perez de Cuellar a o dva roky později Diego Cordovez, který provozoval kyvadlovou diplomacii mezi všemi čtyřmi aktéry – Afghánistánem, Pákistánem, Sovětským svazem a Spojenými státy. Zůstávala však bez jasných výsledků zejména proto, že Pákistán odmítal s Kábulem navázat kontakt a požadoval jednání pouze prostřednictvím OSN, zatímco Kábul trval na přímých rozhovorech s Islamabadem.¹⁶⁴ Pákistán ale afghánskou vládu tímto způsobem uznat nehodlal.

Ani USA se však neprojevily jako ochotný aktér, a to navzdory faktu, že politické ujednání bylo oficiálním cílem americké politiky. To se projevilo i na setkání amerického státního tajemníka Alexandra Haiga s Anatolijem Dobryninem v roce 1981, kdy sovětský velvyslanec v USA naznačil, že SSSR chce v Afghánistánu zvážit i jiné cesty a možná se dokonce stáhnout. Haig na tuto poznámku však nereagoval, jen sovětskému zástupci zopakoval, že pro zlepšení vztahů s USA musí SSSR projevit „*umírněnost*“.¹⁶⁵

¹⁶³ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 144. Celkem bylo v Afghánistánu přítomných asi 125 000 mužů, daleko méně než Američanů ve Vietnamu. Síly mudžáhedínů činily oproti tomu 90 000 až 500 000 vzhledem k tomu, že v některých regionech měl odpor sezónní charakter. Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ 337 a 340.

¹⁶⁴ Rasanayagam, *Afghanistan: a Modern History*, 117.

¹⁶⁵ Frances FitzGerald, *Way Out There in the Blue: Reagan, Star Wars and the End of the Cold War* (New York: Simon & Schuster, 2001), 172.

Jistou nadějí na stažení sovětských vojsk vzbuzoval nástup Jurije Andropova jako nového generálního tajemníka KSSS. Andropov si uvědomoval náklady invaze, vnitřní problémy SSSR a chtěl zlepšit nejen vztahy s USA a Čínou, ale i se zeměmi tzv. Třetího světa a islámskými státy. Jeho pozice však nebyla zcela jasná: odmítal ustupovat „americkému imperialismu“, ale zároveň jednal s Muhammadem Zijáulem Hakem i OSN a intenzita operací sovětských vojsk klesla. Babraku Karmalovi Andropov dokonce sdělil, že přítomnost sovětských vojsk v Afghánistánu nemá otevřený konec.¹⁶⁶

Úspěchy rebelů a snahy pákistánské armády, aby pomoc USA dále proudila do země, však vedly k pákistánským obstrukcím vůči sovětským pokusům o stažení. CIA v čele s Caseym se také přikláněla k pokračujícímu „ztěžování života“ SSSR. Ani Reagan si nepřál, aby SSSR vyvázl z války lehce, což vedlo ke stížnosti Andropova, že „Američané dělají všechno, aby nás z Afghánistánu nepustili.“¹⁶⁷ S pokračováním akce mohla totiž administrativa na SSSR vyvíjet stále větší tlak, a tím se nabízela možnost dosáhnout současně i dalších zahraničněpolitických cílů, tedy například dohody o jaderných zbraních.

Podle amerického novináře Petera Schweizera Reaganovu politiku vůči Afghánistánu do jisté míry ovlivnil i text amerického historika Richarda Pipesa nazvaný *Sovětský svaz v krizi*, z něhož vyplývalo, že pokud SSSR z afghánské krize vyvázne lehce, jeho věrohodnost tolik neutrpí – naprostý opak toho, čeho se operace CIA snažila dosáhnout.¹⁶⁸ Na problém nejednoznačnosti amerického přístupu upozornil i diplomat OSN Diego Cordovez: „USA i Pákistán se (...) vydávají cestou klamu. Na veřejnosti je jejich přístupem vyjednávání, zatímco se shodují, že nejlepším způsobem je vojenská eskalace.“¹⁶⁹

Ministr obrany Caspar Weinberger považoval však za větší problém to, že USA na každém kroku pochybovaly o upřímnosti motivů SSSR a nechtěly se stáhnout předčasně. Chyběl důkaz, že po stažení Sověti nebudou pokračovat v omezování afghánské nezávislosti jinými prostředky.¹⁷⁰ Poradce ministerstva obrany pro otázky mezinárodní politiky v letech 1982–88 Dr. Elie Krakowski pak zastává názor, že Sovětský svaz se stáhnout nehodlal a jednání pro něj pouze představovalo

¹⁶⁶ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 143.

¹⁶⁷ Schweizer, *Reaganova válka*, 243.

¹⁶⁸ Schweizer, *Reaganova válka*, 248.

¹⁶⁹ Hartman, „The Red Template“, 477.

¹⁷⁰ Weinberger, rozhovor, srpen 1997.

propagandistický nástroj, jehož prostřednictvím se snažil Západu zabránit v pomoci Afghánistánu.¹⁷¹

Ať už byly Andropovovy úmysly jakékoli, po nástupu Konstantina Černěnka do čela KSSS ztratila diplomacie urgenci. Ke konci roku 1984 však ještě Cordovez dokázal zneprátené strany přivést do Ženevy (přestože ne k jednomu stolu). Klíčovými otázkami bylo stažení jednotek, garance velmocí, že se nebudou vměšovat do afghánských záležitostí, a návrat uprchlíků. USA při rozhovorech prosazovaly také přijetí opozičních skupin do vlády. Jako největší překážka se ukázal časový rozvrh stažení, který SSSR stále nebyl ochoten dodat, zatímco Pákistán odmítal v tomto případě vůbec jednat. Potenciálním problémem do budoucna mělo být také trvání stahování, které SSSR prosazoval co nejdříve. I tak se Cordovez domníval, že se vyřešení situace přiblížilo. Nepočítal ale s událostmi, které přinesl rok 1985, kdy v Afghánistánu válka eskalovala.

3.7 Eskalace afghánské války v roce 1984: počátek debaty o Stingeru

Počátkem roku 1984 došla CIA k závěru, že „zranitelnost“ SSSR vybízí k USA k vypracování agresivnější strategie.¹⁷² Zatímco v minulosti panoval strach z reakce SSSR, události jako sestřelení letadla KAL 007 či rozmístění raket Pershing II v Evropě znamenaly pro mnohé členy administrativy nový vrchol studené války. Poslední navýšení prostředků na tajnou operaci v Afghánistánu také představovalo konec předstírání, že USA nemají s potížemi Sovětů v Afghánistánu nic společného.¹⁷³

Nová taktika Rudé armády v Afghánistánu pak vedla v USA k debatě, zda by neměli mudžáhedíni obdržet efektivní protiletadlové zbraně.¹⁷⁴ Přestože rebelové (a spolu s nimi ISI) žádali už od roku 1983 moderní americké rakety Stinger, Zijául Hak dával před americkými zbraněmi, které by prozradily zapojení USA do konfliktu a mohly vyvolat nepřiměřenou sovětskou reakci, raději přednost dělu Oerlikon švýcarské výroby a jeho úsudkem se řídila i americká administrativa.¹⁷⁵ Pro Stinger se tak vyslovovaly pouze nezávislé organizace jako *Free the Eagle*, skupina konzervativních lobbyistů ve Washingtonu, či jednotlivci, jako byl například senátor Paul Tsongas.

¹⁷¹ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

¹⁷² Bozo, „Before the Wall,“ 254.

¹⁷³ Feifer, *Velký hazard*, 162.

¹⁷⁴ Alternativy jako SA-7 či Blowpipe se ukázaly jako nedostatečné. Problémem Oerlikonu byla zase jeho nepřenosnost.

Administrativa prosazovala opatrnější přístup. Nasazení Stingeru odmítaly jako celek CIA i Pentagon – panovaly obavy ze sovětské protieskalace či narušení vztahů USA a SSSR v jiných oblastech, například v kontrole zbrojení.¹⁷⁶ Jednalo by se o prokazatelně americké zbraně, které mohli Sověti zkopírovat, či se mohly dokonce dostat do rukou teroristů. Pochybnosti panovaly i o schopnosti rebelů sofistikovanou technologii vůbec zvládnout.¹⁷⁷

V době, kdy probíhala debata v rámci americké administrativy, začali sověští vrchní velitelé v Afghánistánu hlásit první úspěchy protipovstalecké taktiky. Člen politbyra Michail Gorbačov však už v prosinci 1984 oponoval, že i přes pokroky se SSSR musí stáhnout.¹⁷⁸ V březnu 1985 se pak Gorbačov stal novým generálním tajemníkem KSSS. Situace v Afghánistánu se měla zásadním způsobem proměnit a s ní i celý Sovětský svaz.

---

¹⁷⁵ Landsford, *A Bitter Harvest*, 128 (poznámka č. 88).

¹⁷⁶ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 224.

¹⁷⁷ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 223.

¹⁷⁸ Feifer, *Velký hazard*, 187.

4. Reaganova reakce 1985–1989

4.1 Eskalace války v Afghánistánu

Na počátku Reaganova druhého volebního období byla vojenská eskalace SSSR v Afghánistánu v plném proudu. Souběžně se sovětskými aktivitami vzrostla i činnost kongresmanů a jejich kritika podle nich opatrného přístupu Bílého domu. Charlie Wilson vyjádřil cíle Kongresu takto: „*Půjdou ke dnu. Ve Vietnamu bylo 58 000 mrtvých a Rusům to dlužíme (...)*.“¹⁷⁹

Kongresmani se stále častěji vydávali na vlastní pěst do krizové oblasti přesvědčovat pákistánského diktátora, že má vyvíjet na administrativu neustálý nátlak na poskytnutí lepší výzbroje; výlety podnikali také do Čínské lidové republiky, aby zajistili rozšíření operace nezbytnou podporu.¹⁸⁰ Zasloužili se však nejen o vojenskou stránku věci, ale i o rozšíření ekonomické a humanitární pomoci – k tomu vedla jejich kritika ministerstva zahraničí, že se nedostatečně zajímá o životní podmínky Afghánců v pákistánských táborech.

Administrativa si tedy mohla být v každém okamžiku jistá, že získání peněz od Kongresu na eskalaci války nebude žádný problém. O tom, zda k ní skutečně dojde, však musela stejně jako v předchozích případech rozhodnout exekutiva. Casey se v Pákistánu poradil s operativci CIA a ISI – a výsledkem byla dohoda o intenzifikaci války.¹⁸¹ Tentokrát ale CIA přišla o svou pozici jediného amerického hráče v řízení angažmá USA v Afghánistánu, protože když se na počátku roku 1985 začalo s reevaluací politiky ve Washingtonu, hrála hlavní roli v plánování dalších aktivit v Afghánistánu National Planning and Coordination Group (NPCG, viz kapitola Reaganova doktrína).¹⁸²

V přehodnocování afghánské strategie se skupina o Afghánistánu v rámci NPCG opírala především o tajné informace získané ze SSSR, které naznačovaly, že sověťští „jestřábi“ z vojensko-průmyslového komplexu přesvědčili Gorbačova, aby válku eskaloval. Bylo tedy nutné zvýšit americkou pomoc, aby sovětská eskalace zůstala bez

¹⁷⁹ Citován v Emadi, „New World Order,“ 59.

¹⁸⁰ Scott, *Deciding to Intervene*, 63.

¹⁸¹ Scott, *Deciding to Intervene*, 57.

¹⁸² Ztráta kontroly CIA byla způsobena pravděpodobně závažností rozhodnutí a situací ve Střední Americe, kde se pomoc Contras stala velmi spornou politikou.

účinku.¹⁸³ Z činnosti skupiny pak v březnu 1985 vznikla (dodnes neodtajněná) direktiva NSDD 166 (US Policy, Programs and Strategy in Afghanistan), jež ospravedlnila velký nárůst prostředků prosazený Kongresem na tento rok.¹⁸⁴

K vyhnání SSSR z Aghánistánu měly být použity „všechny dostupné prostředky.“¹⁸⁵ Na formulaci direktivy se podíleli především představitelé Pentagonu Fred Iklé a Michael Pillsbury – naopak pro CIA a ministerstvo zahraničí (avšak ne pro tradičně radikálního Caseyho) byla příliš provokativní.¹⁸⁶ Především ministerstvo zahraničí stálo místo eskalace o klidnější vztahy se SSSR, aby mohly pokračovat rozhovory o nukleárních zbraních.¹⁸⁷ Direktiva se však shodovala s Reagánovým názorem, který předal svým poradcům: „*Udělejte, co můžete, abyste mudžáhedínům pomohli nejen přežít, ale zvítězit.*“¹⁸⁸

Dodatek k direktivě popisoval konkrétní způsoby pomoci: povstalci měli získat satelitní fotografie a minomety se zaměřováním pomocí satelitů amerického námořnictva, výcvik v používání výbušnin a pušky Sniper pro útoky na sovětské důstojníky. Některým osobám v administrativě už však tato eskalace příliš připomínala teroristické praktiky, což vyhlíželo paradoxně ve světle toho, že Reagan na problém terorismu poukazoval stále častěji.¹⁸⁹

4.2 Stinger a jeho dopad

Obsah dodatku k NSDD 166 nebyl zdaleka tak kontroverzní jako rozhodnutí o nasazení účinné protiletadlové zbraně, raket Stinger, jež si rebelové přáli už nejméně od roku 1983. Debata o Stingeru vyvrcholila na počátku roku 1986. Podle některých zapříčinil změnu politiky nástup Gorbačova, který byl vnímán jako vůdce, jehož by další intenzifikace bojů donutila odejít. Pravděpodobnější však je, že National Security Planning Group ovlivnily informace od zpravodajců o horšící se ekonomické situaci v SSSR a plánech Rudé armády na další eskalaci¹⁹⁰ – USA tak mohly postoupit o krok dále ve své strategii na vyhnání Sovětů z Afghánistánu.

¹⁸³ Scott, *Deciding to Intervene*, 58.

¹⁸⁴ Na rok 1985 už bylo na afghánskou operaci vyhrazeno 250 mil. USD, tedy více než polovina celkového rozpočtu CIA.

¹⁸⁵ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 140.

¹⁸⁶ Coll, *Ghost Wars*, 126. Direktiva také umožňovala CIA operovat přímo na území Afghánistánu – i to bylo vnímáno s obavami. Landsford, *A Bitter Harvest*, 128.

¹⁸⁷ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

¹⁸⁸ Schweizer, *Reaganova válka*, 269.

¹⁸⁹ Coll, *Ghost Wars*, 127 a 139.

¹⁹⁰ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 244.

Administrativa, dokonce i Caseyho CIA, však váhala – Stinger by znamenal konec možnosti popírat, že mají USA s rezistencí cokoli společného. Zejména velitelé Sboru náčelníků štábů americké armády projevovali obavy, že by moderní technologie mohl SSSR získat, zkopírovat a následně vyvinout protiopatření. Ministerstvo zahraničí zase nechtělo zhoršit vztahy s novým sovětským vůdcem Gorbačovem ani ohrozit mírová jednání v Ženevě. Dalším problémem byla distribuce zbraní přes ISI, tedy nebezpečí, že je Pákistánci zpeněží pro vlastní prospěch. Střely by se tak mohly dostat do rukou teroristů a být použity proti americkým letadlům.

Naopak pro prodej se vyjádřily ministerstvo obrany, NSC a většina Kongresu. Podle ministra obrany Caspara Weinbergera se po bitvách dvou posledních let, ve kterých Afghánci utrpěli značné ztráty, zdálo, že „(...) *neexistuje žádný jiný způsob, jak zajistit, že mudžáhedíni budou moci pokračovat.*“¹⁹¹ Fred Iklé z Pentagonu čelil odporu Sboru náčelníků štábů a CIA tak, že členy Kongresu v čele se senátorem Orrinem Hatchem (R-UT), dalším podporovatelem mudžáhedínů, posílal do Pákistánu, kde získali souhlas Muhammada Zijáula Haka s nasazením této zbraně. Hatch se pak osobně o dodávkách Stingeru dohodl s Caseym. Michael Pillsbury z ministerstva obrany pak vypracoval plán předání Stingerů vyhovující byrokracii CIA a ta svůj odpor stáhla.¹⁹²

Překvapivým spojencem Caseyho se stal ministr zahraničí George Shultz. Přestože jeho ministerstvo bylo jako celek proti, podle Shultze bylo třeba SSSR zranit, aby byla Moskva donucena zasednout k jednacímu stolu. V dubnu 1986 pak Reagan na základě dosaženého konsenzu autorizoval dodávky Stingerů pro Afghánistán a také Angolu. V letech 1986 a 1987 dosáhla tak i díky ceně Stingeru výše americké pomoci vrcholu: utratilo se 470–650 mil. USD za rok.¹⁹³ V období, kdy se ostatní programy CIA rozpadaly, tak na Afghánistán proudilo 80 % rozpočtu CIA na tajné operace v zámoří.¹⁹⁴

Účinek Stingeru na letecké operace Sovětů byl okamžitý. Sověti museli změnit svou taktiku, a v důsledku toho se letecké akce staly neúčinnými. Stinger měl také podstatný psychologický dopad – protože při jakékoli operaci šel „(...) *přední stroj v podstatě na smrt* (...),“¹⁹⁵ morálka v sovětském kontingentu prudce klesla. Aby Sověti

¹⁹¹ Weinberger, rozhovor, srpen 1997.

¹⁹² Kuperman, „The Stinger Missile“, 234.

¹⁹³ Administrativa si pro získání prostředků „vypůjčila“ Wilsonovu taktiku – 200 mil. USD bylo přesunuto z nepoužívaného účtu Pentagonu a autorizace k tomuto kroku byla získána až následně od kongresových výborů. Scott, *Deciding to Intervene*, 59.

¹⁹⁴ Weiner, *Legacy of Ashes*, 486.

¹⁹⁵ Feifer, *Velký hazard*, 215.

snížili své náklady, přešli k taktice rozsáhlé afghanizace protipovstaleckých akcí – ani afghánská armáda se však do riskantních leteckých operací nechtěla pouštět.

V letech 1986–88 rebelové údajně sestřelili přibližně 270 letadel, empirické důkazy však chybí. Mudžáhedíni sami tvrdili, že úspěšnost raket byla až 75 %, zatímco podle CIA činila asi 40 %.¹⁹⁶ Svou vděčnost vyjádřili povstalci tak, že z první akce pořídili audiovizuální záznam, který odeslali Reaganovi. „*S páskem přišla omluvná poznámka pro prezidenta: Nahrávka je roztřesená, protože afghánský kameraman byl tak nadšen novou zbraní.*“¹⁹⁷

Hlavním faktorem při stažení sovětských sil, o kterém politbyro rozhodlo v listopadu 1986, dva měsíce po nasazení Stingeru, však tato nová zbraň nebyla (ve skutečnosti se o něm politbyro ani nezmínilo). Jak totiž tehdy sovětští vůdci přiznávali, bez razantního navýšení jednotek nebylo možné válku vyhrát, a k tomu nebyli ochotní. K odchodu by tedy zřejmě došlo, i kdyby USA pomoc dále neeskalovaly.¹⁹⁸

4.3 Přehodnocování politiky SSSR v Afghánistánu

Pro nového generálního tajemníka KSSS Michaila Gorbačova nepředstavoval Afghánistán podobný problém jako v minulosti Vietnam pro USA. Počet nasazených jednotek a obětí dosáhl pouze asi čtvrtiny Vietnamu.¹⁹⁹ Přesto představovaly tyto náklady v době poklesu ekonomiky dodatečné břemeno, které Gorbačovovi bránilo prostředky přesunout z vojensko-průmyslového komplexu do sektoru civilního.

Také domácí opozice nemohla dosáhnout úrovně vietnamské války: o konfliktu se lidé dozvídali málo a mudžáhedíni byli líčeni jako „*bandité placeni zahraničními mocnostmi,*“ pokud se vůbec přiznala jejich existence. V duchu Gorbačovovy glasnosti měla však sovětská média nyní o válce informovat otevřeně, a to i o jejích obětech, což vedlo ke zpochybňování smyslu sovětského zapojení (a zahraniční politiky SSSR obecně).²⁰⁰

Pro Gorbačova mělo být stažení z Afghánistánu krokem k nutným reformám. Potřeboval normalizovat vztahy s Třetím světem a arabskými zeměmi, ale zejména se

¹⁹⁶ Tanner, *Afghanistan*, 267.

¹⁹⁷ Schweizer, *Reaganova válka*, 271.

¹⁹⁸ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 220. Srovnej Scott, *Deciding to Intervene*, 62.

¹⁹⁹ „The Costs of Soviet Involvement in Afghanistan. CIA Directorate of Intelligence Assessment,“ únor 1987, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us8.pdf> (citováno 23. 4. 2011).

²⁰⁰ Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ 342.; Kuperman, „The Stinger Missile,“ 239.

Západem, aby mohla proběhnout přestavba v rámci SSSR.²⁰¹ Zachránit Sovětský svaz před kolapsem znamenalo vyřešit i otázku zbrojení, které bránilo oživení ekonomiky, a zachovat si reputaci i po krizi probíhající v Afghánistánu.²⁰²

Zpočátku dal Gorbačov pokyn k pokračování eskalace. V roce 1985 měli afghánsko-sovětské spojenci navrch: byli lépe koordinovaní, získali sofistikované vybavení na lokalizaci rebelů a pomáhali jim speciální sovětské síly Spetsnaz.²⁰³ O Gorbačovových motivech jsou vedeny spory: podle amerického novináře Petera Schweizera byl sovětský vůdce přesvědčen, že v Afghánistánu nelze ustoupit, a proto se snažil válku vyhrát.²⁰⁴ Je také možné, že eskalace byla dohodnuta už před jeho nástupem.²⁰⁵

Co se však jeví jako nejpravděpodobnější je, že Gorbačov k eskalaci svolil, protože stále potřeboval podporu osobností v čele KSSS k ekonomickým a společenským změnám.²⁰⁶ Ve skutečnosti se Gorbačov nesnažil vyhrát, jeho cílem bylo spíše udržet v Afghánistánu přátelský režim po stažení – k tomuto rozhodnutí došel podle dokumentů už v říjnu 1985, kdy se setkal s afghánským prezidentem Karmalem a doporučil mu rozšířit základnu režimu, protože se bude muset v budoucnu obejít bez sovětských vojsk.²⁰⁷ Karmal však nechtěl přijmout, že Sověti zemi opustí, a snažil se reformy brzdit. V květnu následujícího roku ho proto nahradil bývalý vůdce afghánské zpravodajské služby Khadamat-e Etela'at-e Dawlati (KHAD) Muhammad Nadžíbulláh.²⁰⁸

Už od počátku roku 1986 intenzita vojenských operací poklesla. V únoru pak Gorbačov Afghánistán označil v politbyru za „*krvácející ránu*“ a potvrdil, že se SSSR brzy stáhne.²⁰⁹ V KSSS sice stále převažovala opozice především ze strany KGB a armády, postavení Gorbačova se však po XXVII. sjezdu KSSS, kde představil převratné

²⁰¹ FitzGerald, *Way Out There in the Blue*, 421.

²⁰² Takto analyzoval motivaci pro stažení v únoru 1987. „Přepis zasedání politbyra,“ 23. února 1987, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB272/Doc%207%201987-02-23%20Politburo%20Session%20About.pdf> (staženo 4. 5. 2011).

²⁰³ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 144.

²⁰⁴ Schweizer, *Reaganova válka*, 269.

²⁰⁵ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 145; Kuperman, „The Stinger Missile,“ 238.

²⁰⁶ Americká politoložka Sarah Mendelsonová toto popisuje jako charakteristický kompromis v prvních dvou letech Gorbačova ve funkci: k pomalé změně personálu potřeboval vyrovnávat stálý tlak „ještěřábů“ v politbyru a armádě. Citováno dle Kuperman, „The Stinger Missile,“ 238.

²⁰⁷ „Memorandum o konverzaci Michaila Gorbačova s Babrakem Karmalem,“ 14. března 1985, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB272/Doc%201%20Gorbachev-Karmal%20conversation.pdf> (staženo 4. 5. 2011).

²⁰⁸ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 237 a 239.

²⁰⁹ Tanner, *Afghanistan*, 265.

vnitřní reformy, již podařilo upevnit.²¹⁰ Obrat přišel v listopadu 1986, kdy velitel afghánské operace Sergej Achromejev shrnul problém takto: pro Rudou armádu není problém situaci udržovat neurčitě dlouho, ale bitvu o afghánský lid už dávno prohrála.²¹¹ Z požadavku přátelského Afghánistánu slevilo politbyro na „neutrální“. Gorbačov ale stažení stanovil na maximálně dva roky i v případě, že tato podmínka splněna nebude.²¹²

Nadžibulláh se měl přesto snažit o určité uvolnění a rozšíření politické základny režimu, aby si získal kmenové skupiny. V červnu 1987 byla přijata nová ústava, zakotvující možnost existence více politických stran a islám jako státní náboženství. Jako člověk zodpovědný za brutalitu vůči Afgháncům z doby jeho působení v KHAD však mohl Nadžibulláh sotva někoho usmířit a Pěšávarská sedmička jeho nabídku na smír odmítla.²¹³ Na konci roku 1987 pak Gorbačov Nadžibulláha informoval, že politika usmíření selhala a sovětská vojska zemi skutečně opustí.²¹⁴

4.4 Vztahy SSSR-USA a snahy o diplomatické řešení

Závazek nového vůdce SSSR k afghánské operaci byl v amerických očích přinejmenším nejasný, zdálo se však nepravděpodobné, že by v Afghánistánu zvýšil počet jednotek. Od počátku se sovětský vůdce také stavěl pozitivně k jednáním Pákistánu a Afghánistánu na půdě OSN. Na základě dopisu od Gorbačova došel i Reagan k závěru, že „(...) *aniž by to výslovně řekl, vypadalo to tak, že se Sovětský svaz chce nějak vymanit z války v Afghánistánu a naléhá na nás, abychom přesvědčili Pákistán, aby nepodporoval afghánské rebely.*“²¹⁵

V červnu 1985 byla ale jednání na mrtvém bodě. Aby donutily SSSR jednat, nabídly USA OSN stát se garantem jednání a ukončit podporu povstalců. I tady však bylo americkým cílem spíše SSSR „(...) *zdiskreditovat než jim [stažení] usnadnit.*“²¹⁶ Ministerstvo zahraničí vycházelo z předpokladu, že se SSSR dobrovolně nestáhne,

²¹⁰ Westad, *The Global Cold War*, 373.

²¹¹ „Přepis zasedání politbyra,“ 13. listopadu 1986, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB272/Doc%205%201986-11-13%20Politburo%20on%20Afghanistan.pdf> (staženo 4. 5. 2011).

²¹² Kuperman, „The Stinger Missile,“ 241.

²¹³ Rasanayagam, *Afghanistan: a Modern History*, 120.

²¹⁴ Tanner, *Afghanistan*, 268.

²¹⁵ Dopis Michaila Gorbačova Ronaldu Reaganovi, duben 1985. Citováno v Reagan, *Život jednoho Američana*, 569.

²¹⁶ Beth A. Fischer, „The United States and the Transformation of the Cold War,“ in *The Last Decade of the Cold War: from Conflict Escalation to Conflict Transformation*, ed. Olav Njølstad (London: Frank Cass, 2004): 188–200, 193.

pouze na něj bude vyvíjen nátlak. A pokud by ke stažení přece jen došlo, afghánský komunistický režim by to podle všech prognóz nepřežil – USA proto přislíbily zastavení pomoci mudžahedínům, s čímž souhlasil i Reagan.

Ministerstvo zahraničí si za tento závazek však vysloužilo kritiku ze strany konzervativního think tanku Heritage Foundation, jež ho považoval za zradu Reaganovy doktríny, požadavku na sebeurčení a nezávislosti Afghánistánu. Nespokojenost vyjádřil i Kongres – zejména významný podporovatel Afghánistánu senátor Gordon Humphrey nedůvěřoval motivům SSSR a napadal fakt, že vůdci odporu byli z ženevských jednání vyloučeni.²¹⁷

Ani Reagan se v listopadu 1985 na ženevském summitu nedokázal s Gorbačovem dohodnout, přestože právě zde USA z Gorbačovových poznámek poprvé pochopily, že Gorbačov pravděpodobně válku vést nechce.²¹⁸ Když však Reaganovi sovětský vůdce navrhl stažení z Afghánistánu do čtyř let, Reagan na myšlenku politického ujednání nenavázal a uchýlil se ke kritice násilí v Afghánistánu.

Gorbačov pak v dopise odeslaném krátce po summitu znovu naznačil, že má zájem na řešení situace, pokud mu USA pomohou udržet v Afghánistánu neutrální, nestranný a hlavně ne fundamentalistický režim. Ve svém dopise Reaganovi Gorbačov psal: „(...) *Spojené státy úmyslně nevidí dveře, které jsou otevřeny politickému řešení v této oblasti.*“ Postěžoval si také, že USA ani zájem na urovnání nemají: „(...) *Spojené státy (...) podněcují akce proti vládám a vyzbrojují antisociální a ve své podstatě teroristické skupiny.*“²¹⁹

V tom se nemýlil: Washington považoval sliby za úskok. Zatím převažoval názor, že se SSSR nikdy nestáhne, a veškerá jednání jsou tedy marná. Gorbačovým největším problémem bylo, že nedokázal Reagana přesvědčit, že svá slova myslí vážně nebo že mu jeho pozice v Sovětském svazu vůbec dovoluje nějaké změny provést.²²⁰ V administrativě také dále panovaly neshody mezi ministerstvem zahraničí na jedné straně a Pentagonem a Kongresem na straně druhé. Zatímco ministerstvo usilovalo pouze o stažení jednotek a Afghánistán v sovětské sféře vlivu mu vyhovoval, druzí dva

²¹⁷ Scott, *Deciding to Intervene*, 66.

²¹⁸ Kuperman, „The Stinger Missile“, 239.

²¹⁹ Dopis Michaila Gorbačova Ronaldu Reaganovi, prosinec 1985. Citováno v Reagan, *Život jednoho Američana*, 599–600.

²²⁰ Cogan, rozhovor, srpen 1997.

aktéři měli širší cíle, například svržení režimu a ustavení vlády reprezentující afghánský lid.²²¹

V průběhu roku 1986 pak nastala řada situací, které sovětsko-americké vztahy zhoršily: USA zaútočily na Sověty podporovanou Libyi a došlo k narušení teritoriálních vod SSSR u Krymu. Mezitím USA vyvíjely nátlak na uzavření dohody o kontrole jaderného zbrojení.²²² O rozhodnutí politbyra z listopadu 1986 stáhnout se z Afghánistánu, pokud zde zůstane kábulský režim, se měl Reagan dozvědět až následující rok,²²³ mezitím však pokračoval v dosavadní politice eskalace v Afghánistánu a jednání vázla. Americká ofenzíva včetně Stingeru tak už rozhodnutý SSSR nedonutila k rychlejšímu stažení, ale naopak ztížila najít řešení.²²⁴

4.5 Cesta k ženevským dohodám a jejich výsledek

Gorbačovova cesta ven z Afghánistánu vedla z důvodu americké nespolupráce přes OSN. Zde probíhaly rozhovory o časovém rozvrhu stažení mezi mudžáhedíny, Pákistánem a SSSR. Nejdříve SSSR navrhoval stahování v délce 4 let, zatímco Pákistán požadoval odchod vojsk do 4 měsíců. V září 1987 sice už sovětská nabídka zněla 10 měsíců a pákistánská 8, ale jednání se příliš protahovalo a sovětské potíže narůstaly.

Gorbačov se proto rozhodl využít dobrého vztahu sovětského ministra zahraničí Eduarda Ševardnadzeho s jeho americkým protějškem Shultzem. Podle dojmu amerického politika v září 1987 „(...) Sověti prakticky prosili, abychom jim pomohli dostat se z Afghánistánu.“²²⁵ Ševardnadze Shultzovi soukromě sdělil, že pokud bude dohoda podepsána do 1. března 1988, začne se 15. března se stahováním vojsk. SSSR ale za slib stažení požadoval ukončení asistence po začátku stahování a spolupráci s USA na vytvoření koaliční vlády. Trvání SSSR na vládě bylo motivováno strachem z totální porážky, zablokovalo však vývoj jednání, protože Shultz odmítal otázku stažení spojit s reorganizací vlády.

Generální tajemník KSSS se této podmínky vzdal až na prosincovém summitu ve Washingtonu, což bylo vnímáno jako známka toho, že chce skutečně odejít. Toho Reagan využil a vyvinul zde na Gorbačova tlak, aby určil datum stažení a souhlasil

²²¹ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

²²² FitzGerald, *Way Out There in the Blue*, 332.

²²³ Spojené státy nezaznamenaly ani symbolické stažení jedné jednotky z Afghánistánu v červenci 1986, které mělo naznačit Gorbačovovy úmysly. Kuperman, „The Stinger Missile,“ 240. Podle zpravodajců však Gorbačov stáhl pouze těžké jednotky, místo kterých do Afghánistánu poslal dalších 9 000 vojáků. Feifer, *Velký hazard*, 193.

²²⁴ Westad, *The Global Cold War*, 364.

s časovým rozvrhem. Reagan se však soukromě vyjádřil, že „výsledky [summitu] nesmí nijak zkomplikovat naše snahy zachovat silný rozpočet na obranu (...) a podporu Contras a mudžáhedínů.“²²⁶

V únoru 1988 Gorbačov své úsilí zachovat neutrální afghánský režim vzdal a vyhlásil oficiální odchod z Afghánistánu. Vojáci měli zemi opustit do 10 měsíců, většina do 90 dní. Gorbačov udělal pro zachování režimu skutečně všechno: vyzkoušel eskalaci, dohodu s Pákistánem i nahrazení nenáviděného Karmala úslušnějším Nadžibulláhem. Nyní se smířil s faktem, že o složení další vlády Afghánistánu už rozhodovat nebude – záleželo už jen na dohodě Pákistánu a Afghánistánu a ukončení pomoci ze strany USA, Gorbačov však hodlal odejít i případě, že by dohody dosaženo nebylo.²²⁷

Těsně před podpisem finálního urovnání vyzval Cordovez USA, aby dodržely svůj závazek z roku 1985 o zastavení podpory opozice. Ministerstvo zahraničí a NSC se rozhodly jej dodržet, ale Reagan odmítl, že by podobný příslib kdy schválil, a podle svých slov nehodlal mudžáhedíny zradit.²²⁸ Reakce Kongresu byla také prudká – Humphrey a Wilson prosadili rezoluci požadující, aby prezident v pomoci mudžáhedínům pokračoval. Kongresmani odmítali stažení, které by v Afghánistánu ponechalo komunistický režim. Vyvíjeli také nátlak na koalici rebelů, aby dohodu odmítli. Když Senát pohrozil, že zablokuje dohodu o likvidaci raket středního a kratšího doletu (INF), vyjednačníci byli donuceni svůj postoj změnit. USA si tak nadále podržely právo povstalcům asistovat.²²⁹

Situaci také zkomplikoval přístup Pákistánu. Cordovez se totiž pokoušel zároveň se ženevskými jednáními vést paralelní rozhovory mezi Kábulem a pěšávarskou sedmičkou, aby zajistil, že v Kábulu vznikne vláda vyhovující všem.²³⁰ Sedmička vůdců ale Cordovezovy návrhy odmítla a Zijáulovy vlastní záměry s Afghánistánem málem způsobily, že se Cordovez s Nadžibulláhem nedohodl – pákistánský diktátor se snažil Sedmičku donutit, aby mírové ujednání odmítla. Názor změnil až po Reaganově

²²⁵ FitzGerald, *Way Out There in the Blue*, 433.

²²⁶ Mark N. Katz, ed., *Soviet-American Conflict Resolution in the Third World* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1991), 74–75.

²²⁷ Katz, *Soviet-American Conflict Resolution*, 72.

²²⁸ Scott, *Deciding to Intervene*, 68.

²²⁹ Scott, *Deciding to Intervene*, 70.

²³⁰ Není tedy pravda, že povstalci byli z jednání zcela vyloučeni. K výsledné mírové dohodě ale vázáni nebyli.

telefonátu – prezident diktátora ujistil, že Spojené státy budou Pákistánu stát po boku, dokud rebelové vládu nezískají.²³¹

Dohoda v Ženevě uzavřená 14. dubna 1988 mezi USA, SSSR, Afghánistánem a Pákistánem dávala Sovětům na stažení devět měsíců, Afghánistánu poskytla právo na sebeurčení a uprchlíkům bylo umožněno se vrátit. Do afghánských záležitostí se měly USA a ostatní země přestat vměšovat, což v samostatném dokumentu garantovaly obě supervelmoci. Tyto garance se později ukázaly jako bezvýznamné – USA se už v březnu rozhodly prosazovat „*pozitivní symetrii*“ ohledně ukončení pomoci. Snížení jejich pomoci tedy mělo odpovídat tomu, jak ji redukuje SSSR.²³²

USA veřejně stále projevovaly nedůvěru vůči SSSR – Shultz po podepsání dohod prohlásil nejen, že USA budou pokračovat v podpoře rebelů, ale i že se Moskva z Afghánistánu stejně nikdy nestáhne.²³³ V tom se však mýlil: polovina vojsk opustila zemi do půlky srpna, a přestože bylo stahování v listopadu pozdrženo kvůli „*flagrantnímu porušování [ženevských] dohod ze strany Pákistánu a USA*“²³⁴, poslední voják překročil hranice v únoru 1989. Jednalo se o první naprostou porážku v sovětských dějinách.²³⁵ USA nakonec dosáhly svého cíle. S dalším vývojem situace, kdy afghánský režim přežil i ten sovětský, však počítal málokdo.

---

²³¹ Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy.“

²³² Katz, *Soviet-American Conflict Resolution*, 72.

²³³ FitzGerald, *Way Out There in the Blue*, 452.

²³⁴ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 148.

²³⁵ Schweizer, *Reaganova válka*, 294.

5. Důsledky americké politiky v Afghánistánu

5.1 Problémy v SSSR

Afghánistán nebyl sovětským Vietnamem, jak si to přáli mnozí členové Kongresu, ale na rozdíl od USA Sovětský svaz tuto válku nepřežil. Vlastní náklady na konflikt byly relativně nízké: nasazena tu byla 2 % ozbrojených sil a prosovětskému režimu v Kábulu Moskva přispívala asi 5 až 10 mld. rublů za rok.²³⁶ Přítomnost Sovětů v Afghánistánu ale narušovala vztahy se Západem v době, kdy se SSSR řítit k ekonomickému kolapsu a nutně potřeboval přestavbu systému, o niž usiloval Gorbačov.²³⁷

Přestože se sovětská vojska v zemi mohla udržet a jejich vojenská porážka nehrozila, po roce 1986 chyběla v politbyru vůle závazek eskalovat. To vyjadřovalo dlouhodobou změnu v myšlení sovětských intelektuálů, kteří kritizovali politiku velmoci vůči Třetímu světu.²³⁸ Pokud země jako Afghánistán nebyly na socialismus připraveny a místo lidové podpory závisely na sovětské asistenci, musel se sovětský přístup k těmto režimům změnit.²³⁹

Mlčení o sovětských ztrátách (oficiálně 14 500 mrtvých, ve skutečnosti je ale počet mrtvých sovětských vojáků odhadován na 30 000, dále 50 000 zraněných a 12 000 invalidů),²⁴⁰ které mohlo skončit až za glasnosti, také vyhrotilo společenské problémy v zemi. Traumatizovaní veteráni války se začali sdružovat a vyjadřovat své soukromé stížnosti – za vojenské zásluhy se jim nedostávalo žádného uznání ani příspěvků od státu²⁴¹ – a později se jejich boj obrátil proti Sovětskému svazu jako systému, který si v zahraničí stále snažil udržet status supervelmoci, zatímco domácí obyvatelstvo strádalo.²⁴²

Neúspěch také přispěl k tomu, že SSSR byl v budoucnu mnohem méně ochotný intervenovat nebo zabraňovat secesím, ke kterým docházelo od konce 80. let. Reputace

²³⁶ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 152.

²³⁷ *Soviet-American Conflict Resolution*, 67.

²³⁸ Westad, *The Global Cold War*, 379.

²³⁹ Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy.“

²⁴⁰ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, ibid. Sami vojáci se domnívají, že ze všech sil, které službou prošly, padlo asi 75 000. Feifer, *Velký hazard*, 255.

²⁴¹ Někteří z nespokojených vojáků dokonce konvertovali k islámu. Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ 344. Kvůli kontaktům Rudé armády s džihádem narostl také fundamentalismus v převážně muslimských sovětských republikách ve Střední Asii. Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy.“

²⁴² Westad, *The Global Cold War*, 377.

armády byla nenávratně poškozena. Na prosincovém sjezdu lidových zástupců SSSR v roce 1989 bylo opuštěno ideologické zdůvodnění invaze a Gorbačov také odhalil, za jakých okolností byl vydán rozkaz k invazi. Zdálo se málo pravděpodobné, že bude tím, kdo nařídí další.²⁴³

Stažení z Afghánistánu pomohlo zlepšit vztahy USA – Gorbačov jím mohl demonstrovat, že se SSSR skutečně změnil. To však nezbránilo jeho kolapsu v roce 1991. Ke zhroucení vedly s největší jistotou ekonomické a společenské zhroucení a tlak studené války. Afghánistán tak nebyl jeho hlavní příčinou, zabránil však tomu, aby se SSSR s vnitřními a zahraničními problémy vypořádal dříve.²⁴⁴

5.2 Afghánistán po stažení

Na konci 80. let byl Afghánistán rozvrácenou a zdevastovanou zemí. Válka zanechala 1,5 milionu obětí.²⁴⁵ Po celém území byly roztroušeny 4 miliony min, přičemž minová pole byla jen málokdy zdokumentovaná či označená. Přes hranice uprchlo 5 milionů lidí a dva miliony dalších ztratily domov rámci země.²⁴⁶

Nově už nemarxistický, ale islamistický kábulský režim, jehož pozice se USA tak usilovně snažily podkopat, se však i přes sovětské stažení držel a odpor vůči němu pokračoval. Ženevské dohody se až na zajištění stažení ukázaly jako neúspěšné – Kábulu totiž pomáhal SSSR i nadále: byly dodávány zbraně a proudila sem ekonomická pomoc, bez níž by režim zřejmě okamžitě padl. USA oproti tomu očekávaly Nadžibulláhův pád²⁴⁷ a v zimě 1989 dokonce nakrátko přestaly úplně dodávat zbraně povstalcům (na rok 1990 bylo ale znovu přislíbena asi 300 mil. USD).²⁴⁸

Exilovým vůdcům se nedařilo vytvořit životaschopnou vládu. Koalice z února 1989 si nezískala ani uznání v zahraničí, ani podporu v zemi, kde stále probíhaly boje zejména mezi Hekmatjárem a ostatními skupinami, kterých se také účastnili i v politických společenstvích nezastoupení lokální velitelé. Americká podpora tak sice pokračovala, ale nepřítel už v Afghánistánu nebyl, a USA tak vlastně financovaly pouze

²⁴³ *Soviet-American Conflict Resolution*, 68.

²⁴⁴ Feifer, *Velký hazard*, 259. Podle jiných interpretací ze strany ruských nacionalistů naopak vedlo právě stažení ke zhroucení SSSR. Rozpadu mělo totiž zabránit použití síly, ale toho už SSSR nebyl po afghánském debaklu schopen. Hughes, „The Soviet–Afghan War,“ *ibid.*

²⁴⁵ Feifer, *Velký hazard*, 257.

²⁴⁶ V 80. letech byl jeden ze dvou světových uprchlíků Afghánec. Kaplan, *Soldiers of God*, 11.

²⁴⁷ „USSR: Withdrawal from Afghanistan,“ březen 1988, Central Intelligence Agency, Special National Intelligence Estimate, National Security Archive,

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us9.pdf> (staženo 20. 4. 2011).

²⁴⁸ Ewans, *Conflict in Afghanistan*, 150.

prodloužení občanské války mezi skupinami, které po odchodu Sovětů spojovalo jen málo.

Konzervativci v Kongresu argumentovali, že amerických cílů – sebeurčení, suverenity a nezávislosti Afghánistánu a návratu uprchlíků – stále nebylo dosaženo.²⁴⁹ Stále častěji se ale debatovalo i o přehodnocení strategických cílů USA v oblasti. Objem pomoci na rok 1991 už poněkud klesl a po srpnovém puči v Moskvě v tom samém roce byla po dohodě se SSSR ukončena úplně, a to z několika důvodů: přechodná vláda se rozpadla, studená válka se chýlila ke konci a někteří „arabští Afghánci“ se začali obracet proti USA.

Nadžíbulláhův režim padl až v dubnu 1992, po útoku Masúda a Hekmatjára na Kábul. Vítězné strany se dohodly na vládě, ale občanská válka mezi nimi pokračovala. Mimo kontext studené války však už tento afghánský vnitřní chaos pro USA ztratil význam.²⁵⁰ Stabilitu zemi přislíbila až organizace s názvem Tálibán, skupina vniklá v uprchlických táborech spřízněná se saúdským wahhábismem, kterou USA podporovaly a povzbuzovaly k tomu samému i Saúdskou Arábii a Pákistán.²⁵¹ Tálibán se moci chopil roku 1996 a později poskytl úkryt Usámovi bin Ládinovi a al-Káidě.

5.3 Dopady na USA

Podle některých odhadů válka v Afghánistánu v 80. letech přímo ovlivnila více než 100 000 muslimských extremistů, kteří sice „sdíleli se svými patrony ze Spojených států společného nepřítele, ale ne společné hodnoty.“²⁵² Pro muslimské bojovníky z řady zemí představovalo vítězství nad Sověty obrovské posílení morálky. Jak se ale vyjádřil Charles Cogan, jeden z vedoucích projektů v afghánském programu CIA, USA si tehdy neuvědomily, „(...) že mudžáhedini přijdou do USA a budou páchat teroristické činy.“²⁵³

Americký novinář Robert Kaplan, který se v 80. letech osobně zúčastnil války v Afghánistánu jako reportér, okomentoval situaci slovy: „USA nechaly Pákistán vybrat jediného vůdce, který byl terorista.“²⁵⁴ Tento fakt, často kritizovaný ze strany amerických liberálů, si však američtí představitelé uvědomili, až když se proti nim

²⁴⁹ Scott, *Deciding to Intervene*, 74.

²⁵⁰ Cogan, rozhovor, srpen 1997.

²⁵¹ Hartman, „The Red Template“, 484.

²⁵² Pach, „The Reagan Doctrine“, 83.

²⁵³ Hartman, „The Red Template“, 471.

²⁵⁴ Kaplan, *Soldiers of God*, 172.

Hekmatjár postavil ve válce v Perském zálivu. Po útocích na ambasády USA v Keni a Tanzanii přiznali podezřelí, že zbraně a výcvik dostávali v Aghánistánu. Roku 1993 zaútočili bývalí bojovníci z řad „afghánských Arabů“ poprvé na Světové obchodní centrum v New Yorku.

Dalším prvkem „zpětné rány“ z afghánské operace bylo rozšíření obchodu s drogami, jež pomáhal financovat džihád. Nejemocnějšími drogovými bossy byli právě velitelé z řad mudžáhedínů (především Hekmatjár), kteří nutili rolníky drogy pěstovat jako formu daně. V průběhu války se Afghánistán stal jedním z největších světových producentů heroinu. Ten následně i díky CIA putoval do západní Evropy i na americký kontinent.²⁵⁵ Paradoxně Ronald Reagan vedl zároveň s drogami válku.

Nezamýšleným důsledkem akce byla také proliferace Stingerů. Celkem bylo do Afghánistánu posláno 900 až 1200 střel, ale pouze 340 jich bylo použito. Zbytek si nechali afghánští velitelé pro sebe nebo zůstaly v Pákistánu či se prodaly na černém trhu.²⁵⁶ V roce 1991 sice CIA podnikla zpětný výkup (za cenu dvojnásobnou, než kolik stály při pořízení), ale podařilo se jí získat zpět jen asi 200 raket.²⁵⁷ Polovina z poslaných střel tedy zůstala buď v rukou Afghánců, nebo je jejich lokace neznámá.

---

²⁵⁵ Zapojení CIA, zejména politická ochrana, již poskytovala, a logistické spojení, umožnilo podle amerického historika Andrewa Hartmana otevřít pro afghánské drogové lordy evropský a americký trh. Hartman, „The Red Template“, 469 a 482.

²⁵⁶ V dalších letech se objevily v zemích, jako byla Bosna, Tádžikistán, Tunisko, Írán, Irák, Zambie, Severní Korea či Libye. Kuperman, „The Stinger Missile“, 253.

²⁵⁷ Hartman, „The Red Template“, 471.

Diskuse a závěr

Reaganova doktrína a její dopady byly kontroverzní už v 80. letech a zůstávají takové i dnes. Přestože v rétorické rovině se idea Reaganovy doktríny zdála jasná, nepanoval konsenzus o jejích cílech, prostředcích ani o kritériích, za nichž by měla být nasazena. Také v implementaci se postoje aktérů v americké politice lišily, což vedlo k tomu, že některé iniciativy, například pomoc Contras, bylo pro radikály obtížné prosadit,²⁵⁸ zatímco ohledně jiných panovala shoda – příkladem je asistence Afghánistánu.

V důsledku byla politika implementována velmi opatrně, a je tedy možné tvrdit, že Reaganova doktrína nepředstavuje univerzální myšlenku, kterou se administrativa ve Třetím světě řídila. Spíše se jedná konstrukt, který lépe umožňuje chápání této politiky, ale příliš ji při tom zjednodušuje.

Protože neexistovala shoda o podobě Reaganovy doktríny, představuje Afghánistán unikátní případ. Od ostatních aplikací se afghánská operace odlišovala zejména přímým ohrožováním životů sovětských vojáků, konsenzem, který o této politice panoval, a tím, že je obecně považována za největší úspěch Reaganovy doktríny jako významný faktor ve stažení sovětských vojsk z Afghánistánu i v jeho kolapsu o několik let později.

Popud k americké podpoře antisovětských sil v Afghánistánu vzešel od prezidenta Cartera, který se obával o region Perského zálivu, když sovětská invaze v roce 1979 narušila mocenskou rovnováhu v regionu. Carterova administrativa ale poskytla jen symbolickou podporu – očekávala totiž, že povstalci nebudou úspěšní. Jejich cílem mělo být primárně zvýšení sovětských nákladů.

Ronald Reagan se i díky osobnímu přesvědčení (které se odráželo v jeho projevech na podporu mudžáhedínů) rozhodl v aktivitách předchozí administrativy pokračovat, jejich intenzitu však zpočátku nezměnil. K navýšení americké podpory přispěl až vliv radikálů na ministerstvu obrany, v CIA (zejména jejího ředitele Williama

---

²⁵⁸ Protože nikaragujské Contras nebyli schopni ohrozit režim, Kongres je odmítl dále sponzorovat. Aféra Irán-Contras propukla, když představitelé Národní bezpečnostní rady bez Reaganova vědomí použili na pomoc Contras peníze získané z prodeje zbraní Iránu. Ukázalo se tím, že situace, kdy je nejasné, kdo za tajné akce nese zodpovědnost a kdo o nich rozhoduje, mohou vést k nepředpokládaným důsledkům – tedy k selhání politiky a poškození reputace prezidenta i jeho okolí. Loch K. Johnson, „Covert Action and Accountability: Decision-Making for America's Secret Foreign Policy,“ *International Studies Quarterly* 33, č. 1 (březen 1989): 81–109, 83. Je však nejisté, co jaké míry Reagan o aktivitách NSC věděl.

Caseyho) a v Kongresu – afghánská operace představuje unikátní příklad zapojení legislativního orgánu do tvorby zahraniční politiky i díky aktivismu jednotlivců, jakým byl například kongresman Charlie Wilson. Právě ti hráli hlavní roli v přesvědčování Pákistánu, že je nutné na Sověty vyvíjet větší nátlak, a to zejména po sovětské vojenské eskalaci na přelomu let 1984/1985. Naopak ministerstvo zahraničí se k této intenzifikaci stavělo opatrně.

Po roce 1985 se cílem USA stalo, prostřednictvím podpory ozbrojeného boje povstalců proti SSSR, dosažení diplomatického průlomu a donucení Sovětů se z Afghánistánu stáhnout, čehož bylo dosaženo – z tohoto hlediska můžeme tajnou pomoc Afgháncům považovat za úspěch Reaganovy politiky ve Třetím světě. V hodnocení úspěšnosti politiky USA v Afghánistánu americký historik Alan Kuperman této interpretaci oponuje: podle něj prvky americké politiky, které měly na stažení největší vliv, Reagan vůbec nezačal – nastavil je už Carter, který odmítl Sovětům prodávat technologie a pomohl rebelům, když byli nejslabší. Reaganova eskalace byla zbytečná: SSSR nejvíce ovlivnila pokračující pomoc a odmítání normalizace ekonomických vztahů.²⁵⁹

Přestože se nejednalo o „sovětský Vietnam“, náklady (reputace, zdroje a sovětské životy) skutečně přispěly ke snaze Gorbačova a dalších zvrátit vliv propagátorů invaze a přehodnotit zahraniční politiku s ohledem na provedení vnitřních změn v SSSR. Afghánistán byl společně s odmítáním normalizace ekonomických vztahů, zbrojením a mezinárodním tlakem důležitým prvkem v širším americkém úsilí o konfrontaci SSSR – a to i přesto, že v předchozích dekáдах stál zcela mimo sféru zájmu USA.

Aplikaci politiky Reaganovy doktríny lze však také vyčítat, že konflikt prodloužila. USA blokovaly politické řešení, dokud nemohly vyjednávat z pozice silnějšího hráče. SSSR dal vícekrát najevo, že o vyřešení situace stojí, pro USA bylo ale výhodné Moskvu vázat ve vyčerpávajících bojích.²⁶⁰ Na druhou stranu bylo pro Reaganovu administrativu obtížné důvěřovat SSSR, že se opravdu snaží o trvalé řešení situace.

Ani po nástupu Gorbačova se jednání o Afghánistánu neurychlila: Gorbačov sice rozhodl o stažení už v roce 1985, ale politbyro se až do úplného konce snažilo udržet kábulský režim. Ani SSSR, ani Spojené státy se nedokázaly shodnout na tom, jak se

²⁵⁹ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 262.

²⁶⁰ Feifer, *Velký hazard*, 194.

bude situace vyvíjet po stažení, a ve výsledku zde zůstal režim, jenž byl pro povstalce stále nepřijatelný, což znamenalo pokračování války. Ustanovení dohodnutá v ženevských dohodách zůstala až na klauzuli o sovětském stažení nesplněna.

Operace CIA také ukázala nedostatky v americké administrativě, zejména co se týče neshod mezi agenturami. Příkladem může být eskalace v roce 1986, kdy byl konečně po dlouhém jednání nasazen Stinger, a to i přesto, že Sověti již tehdy signalizovali své úmysly se stáhnout. Došlo tak k tomu, že „(...) návrh Stingeru byl odmítnut, když by dával smysl, a schválen, když už smysl nedával, a implementován způsobem, který zbytečně zvýšil rizika pro americkou bezpečnost.“²⁶¹

Podobným případem je pokračování v pomoci po roce 1989, kdy USA už dosáhly svého cíle. Vzhledem k rozporům v utváření politiky, nejednotné implementaci a absenci jasných kritérií bylo obtížné určit, kdy bylo aplikaci doktríny možné označit jako úspěšnou a ukončit americkou pomoc. V Afghánistánu tak sice asistence přispěla ke stažení zahraničních jednotek, ale už ne k pádu režimu – po odchodu Sovětů byla tak ještě na dlouhou dobu asistence prodloužena, přestože už sloužila jen k financování občanské války.²⁶² Americký konsenzus o nutnosti udržování pomoci se v tomto období už definitivně rozpadl a měnící se přístup SSSR ke Spojeným státům ukončil potřebu i ospravedlnění doktríny.

Kritizovat je možné i samotnou CIA za její spoléhání se na ISI a nedostatek vnitřní debaty, koho skutečně podporovat. CIA posílala do Afghánistánu množství zbraní, které rebelové pouze hromadili na další boje mezi sebou. Nespravedlivá alokace pomoci také způsobila, že rozštěpené afghánské strany nedokázaly zformovat stabilní vládu, jež by nahradila Nadžibullahův režim.

Zpočátku bylo pochopitelné, že CIA přenechala pravomoci ISI, která měla kontakty, kvalifikaci a nemusela (jako USA) popírat své zapojení. V pozdějších fázích, kdy už byla americká pomoc veřejně známá, však měla CIA lépe monitorovat, jak je pomoc rozdělována, protože ISI za americké peníze favorizovala fundamentalistické muslimské skupiny. Spojené státy měly moc i povinnost tento pákistánský „krátkozraký“ pohled.²⁶³ Mohly tak alespoň zmírnit mnoho negativních jevů: rozšíření obchodu s drogami, proliferaci zbraní, plýtvání, korupci a extremismus ze strany „arabských Afghánců“, který se později obrátil proti Spojeným státům.

²⁶¹ Kuperman, „The Stinger Missile,“ 262.

²⁶² Scott, *Deciding to Intervene*, 220.

²⁶³ Krakowski, rozhovor, srpen 1997.

Reaganova politika si ale žádala boj s komunismem, a přestože prezident podporoval i demokracii, v afghánském případě se ukázalo, že obě myšlenky je obtížné spojit.²⁶⁴ Komunismus v 80. letech i kvůli ideologii konzervativců (včetně Reagana) představoval větší riziko a hrozba extremismu byla ignorována. Jak se vyjádřil jeden z řídicích důstojníků tajné operace v Afghánistánu Charles Cogan, nestačí Spojené státy pouze kritizovat – „(...) *musíte se ohlédnout a říct: vyhráli jsme studenou válku.*“²⁶⁵

Podobná nevšímavost panovala po ukončení pomoci vůči afghánskému lidu a jeho budoucnosti: po odchodu SSSR ztratil Afghánistán pro USA význam. Jak se mělo později ukázat, byla to kritická chyba, protože se nestabilní země v dalších letech stala útočištěm pro teroristy. Válka nejen urychlila rozpad SSSR a konec studené války, ale stala se i faktorem inspirujícím džihád proti Západu, s jehož důsledky se dnes USA potýkají.

---

²⁶⁴ Pach, „The Reagan Doctrine,“ 88.

²⁶⁵ Cogan, rozhovor, srpen 1997.

Summary

The Soviet invasion of Afghanistan in December 1979 ended the period of détente in the US-Soviet relationship. In the course of the Cold War, a new phase of escalation began, in which the new Reagan administration sought to apply a new strategy, the so-called Reagan Doctrine, which included support of anticommunist insurgencies against client regimes of the USSR in the Third World countries.

This bachelor's thesis examines the application of Reagan Doctrine in the Soviet-occupied Afghanistan in the years 1981–89. Drawing on the available primary sources and secondary literature, it reaches the conclusion that Reagan Doctrine did not represent a universal idea that was consistently applied by the administration in the Third World: no consensus existed about its aims, means and the criteria under which it might have been implemented. In this respect, the doctrine's application in Afghanistan was no exception, despite the fact that the US assistance to Afghan cause enjoyed a considerable amount of support across three administrations.

The goal of President Jimmy Carter and later Ronald Reagan was, at the very beginning, limited: US covert operations only served to raise the Soviet costs of their occupation of Afghanistan. It was only the influence of hawks in the administration (at the Department of Defense, the CIA, and in Congress) that led to intensification of the Afghan assistance program. The Department of State and, to a great extent, the CIA bureaucracy, were however cautious as far as escalation was concerned.

The thesis also concludes that the US assistance to Afghanistan was a major factor in the decision of the USSR to withdraw its troops. Although direct costs for the USSR remained small, the ongoing war prevented Gorbachev from improving the relationship with the US in order to achieve domestic changes in the USSR, which along with public discontent ultimately contributed to the disintegration of the Soviet Union.

A diplomatic solution to the Afghan problem had long been blocked by the US due to its distrust towards the Soviet motives. Gorbachev had decided to begin withdrawal from Afghanistan as early as in 1985, but neither the US, nor the USSR were able to come to an agreement on the future nature of the Kabul regime. Attempts to stabilize the country were doomed to fail when the US assistance to Afghan mujahideen continued.

Through its engagement with the Pakistani intelligence service ISI, the CIA operation also indirectly contributed to the evolution of radical Islamism which later turned against the West.

Použitá literatura

Prameny

1. „Dodávka zvláštního vybavení Demokratické republiky Afghánistánu,“ setkání ÚV KSSS, 21. dubna 1978,
http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034D1F4-96B6-175C-92656F5C5B6B4973&sort=Collection&item=Soviet%20Invasion%20of%20Afghanistan (staženo 30. 4. 2011).
2. „Měníci se mise sovětských sil v Afghánistánu,“ citováno z Alexander Lyakhovsky, *The Tragedy and Valor of Afghan* (Moskva, GPI „Iskon,“ 1995), National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r14.doc> (staženo 1. 5. 2011).
3. „Popis rozhodnutí ÚV KSSS poslat jednotky do Afghánistánu,“ citováno z Alexander Lyakhovsky, *The Tragedy and Valor of Afghan* (Moskva, GPI „Iskon,“ 1995), National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r8.doc> (staženo 2. 5. 2011)
4. „Přepis setkání politbyra ÚV KSSS, 17.–18. březen 1979,“ National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r1.pdf> (staženo 2. 5. 2011).
5. „Přepis telefonického rozhovoru Alexeje Kosygina a Muhammada Núra Tarakího, 18. březen 1979,“ National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r2.pdf> (staženo 2. 5. 2011).
6. „Přepis zasedání politbyra,“ 13. listopadu 1986, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB272/Doc%205%201986-11-13%20Politburo%20on%20Afghanistan.pdf> (staženo 4. 5. 2011).
7. „Přepis zasedání politbyra,“ 23. února 1987, National Security Archive, (staženo 4. 5. 2011).
8. „Situace v A,“ ručně psané rozhodnutí ÚV KSSS o nasazení jednotek v Afghánistánu, 12. prosinec 1979, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r9.pdf>, (staženo 2. 5. 2011).

9. „The Costs of Soviet Involvement in Afghanistan. CIA Directorate of Intelligence Assessment,“ únor 1987, National Security Archive,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us8.pdf> (staženo 23. 4. 2011).
10. „The Soviet Invasion of Afghanistan: Five Years After,“ květen 1985, Central Intelligence Agency, Directorate of Intelligence, National Security Archive,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us5.pdf> (staženo 20. 4. 2011).
11. „U.S. National Security Strategy,“ <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm> (staženo 22. 4. 2011).
12. „U.S. Relations with the U.S.S.R,“ <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm> (staženo 22. 4. 2011).
13. „USSR: Withdrawal from Afghanistan,“ březen 1988, Central Intelligence Agency, Special National Intelligence Estimate, National Security Archive,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us9.pdf> (staženo 20. 4. 2011).
14. „Zpráva pro ÚV KSSS o situaci v Afghánistánu, autoři Jurij Andropov, Andrej Gromyko, Dmitrij Ustinov a Boris Ponomarev, 28. červen 1979,“ National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r4.pdf> (staženo 2. 5. 2011); 29. říjen 1979, National Security Archive,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/r6.pdf>, (staženo 2. 5. 2011).
15. John Prados, „U.S. Analysis of the Soviet War in Afghanistan: Declassified,“ in Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us.html> (staženo 1. 5. 2011).
16. „Memorandum o konverzaci Michaila Gorbačova s Babrakem Karmalem,“ 14. března 1985, National Security Archive,
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB272/Doc%201%20Gorbachev-Karmal%20conversation.pdf> (staženo 4. 5. 2011).
17. Steve Galster, „Afghanistan: The Making of U.S. Policy, 1973–1990,“ in Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security

Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/essay2.html>
(staženo 1. 5. 2011).

18. Svetlana Savranskaya a Thomas Blanton, eds., *Afghanistan and the Soviet Withdrawal 1989 20 Years Later*. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 272, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB272/> (staženo 28. 4. 2011).
19. Svetlana Savranskaya, „The Soviet Experience in Afghanistan: Russian Documents and Memoirs,“ Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 57, eds. John Prados a Svetlana Savranskaya, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/soviet.html> (staženo 1. 5. 2011).

Knihy

1. Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History* (London: Tauris, 2005). 336 s.
2. Frances FitzGerald, *Way Out There in the Blue: Reagan, Star Wars and the End of the Cold War* (New York: Simon & Schuster, 2001). 592 s.
3. Gregory Feifer, *Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu* (Praha: Slovart, 2009). 335 s.
4. Henry Bradsher, *Afghanistan and the Soviet Union* (Durham: Duke University Press, 1983). 336 s.
5. Christopher M. Andrew, *For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush* (New York: HarperCollinsPublishers, 1995). 688 s.
6. James M. Scott, *Deciding to Intervene: the Reagan Doctrine and American Foreign Policy* (Durham: Duke University Press, 1996). 352 s.
7. John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security* (New York: Oxford University Press, 2005). 448 s.
8. John Prados, *President's Secret Wars: CIA and Pentagon Covert Operations from World War II Through Iranscam* (New York: William Morrow & Company, 1988). 576 s.

9. Lou Cannon, *President Reagan: The Role of a Lifetime* (New York: PublicAffairs, 2000). 920 s.
10. Mark N. Katz, ed., *Soviet-American Conflict Resolution in the Third World* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1991). 224 s.
11. Martin Ewans, *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare* (New York: Routledge, 2005). 208 s.
12. Odd Arne Westad, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007). 498 s.
13. Olav Njølstad, ed., *The Last Decade of the Cold War: From Conflict Escalation to Conflict Transformation* (London: Frank Cass, 2004). 464 s.
14. Peter Schweizer, *Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem* (Praha: Ideál, 2007). 351 s.
15. Robert D. Kaplan, *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan* (New York: Vintage Departures, 2001). 304 s.
16. Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1998). 728 s.
17. Sean Wilentz, *The Age of Reagan: A History, 1974-2008* (New York: Harper 2008). 576 s.
18. Seth G. Jones, *In the Graveyard of Empires: America's War in Afghanistan* (New York: W. W. Norton & Company, 2010). 464 s.
19. Stephen Tanner, *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban* (Philadelphia: Da Capo, 2009). 352 s.
20. Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York: Penguin Press, 2004). 720 s.
21. Steven F. Hayward, *The Age of Reagan. The Conservative Counterrevolution: 1980–1989* (New York: Crown Forum, 2009). 768 s.
22. Tim Weiner, *Legacy of Ashes: The History of the CIA* (New York: Anchor Books, 2008). 702 s.
23. Tom Landsford, *A Bitter Harvest: US Foreign Policy and Afghanistan (US Foreign Policy and Conflict in the Islamic World)* (Aldershot, Hants, England; Burlington, Vt.: Ashgate, 2003). 198 s.
24. William Maley, *Afghanistan Wars* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002). 352 s.

Články v odborných časopisech

1. Alan J. Kuperman, „The Stinger Missile and U.S. Intervention in Afghanistan,“ *Political Science Quarterly* 114, č. 2 (léto 1999), s. 219–262.
2. Andrew Hartman, „‘The Red Template’: US Policy in Soviet-occupied Afghanistan,“ *Third World Quarterly* 23, č. 3 (červen 2002), s. 467–489.
3. Geraint Hughes, „The Soviet–Afghan War, 1978–1989: An Overview,“ *Defence Studies* 8, č. 3 (září 2008), s. 326–350.
4. Hafizullah Emadi, „New World Order or Disorder: Armed Struggle in Afghanistan and United States’ Foreign Policy Objectives,“ *Central Asian Survey* 18, č. 1 (1999), s. 49–64.
5. Chester Pach, „The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy,“ *Presidential Studies Quarterly* 36, č. 1 (březen 2006), s. 75–88.
6. Joe Stork, „The CIA in Afghanistan: ‚The Good War‘,“ *MERIP Middle East Report*, č. 141, Hidden Wars (červenec–srpen 1986), s. 12–13.
7. John Prados, „Notes on the CIA Secret War in Afghanistan,“ *The Journal of American History* 89, č. 2 (září 2002), s. 466–471.
8. Loch K. Johnson, „Covert Action and Accountability: Decision-Making for America’s Secret Foreign Policy,“ *International Studies Quarterly* 33, č. 1 (březen 1989), s. 81–109.
9. Robert W. Tucker, „Reagan’s Foreign Policy,“ *Foreign Affairs* 68, č. 1, America and the World (1988/1989), s. 1–27.

Ostatní zdroje

1. „Carter Would Fight for Persian Gulf; Seeks to Resume Draft Registration,“ *Washington Post*, 24. ledna, 1980.
2. Charles Krauthammer, „The Reagan Doctrine,“ *Time*, 1. dubna 1985, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,964873,00.html>.
3. Elie Krakowski, rozhovor veden neznámým autorem, srpen 1997, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-20/krakowski1.html> (staženo 28. 4. 2011).

4. Charles Cogan, rozhovor veden neznámým autorem, srpen 1997, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-20/cogan1.html> (staženo 28. 4. 2011).
5. Caspar Weinberger, rozhovor veden neznámým autorem, srpen 1997, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-20/weinberger1.html> (staženo 28. 4. 2011).
6. „Projev ke společnému zasedání Kongresu o stavu Unie,“ 25. ledna 1988, Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/012588d.htm> (staženo 23. 4. 2011).
7. „Projev Leonida Brežněva na V. sjezdu Polské sjednocené dělnické strany,“ 13. listopadu 1968, Modern History Source Book, <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1968brezhnev.html> (staženo 5. 5. 2011).
8. „Projev na výročním sjezdu Národního sdružení evangelíků v Orlandu, stát Florida,“ 8. března 1983, Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/30883b.htm> (staženo 23. 4. 2011).